Sultănica

Barbu Ștefănescu-Delavrancea

Editura Bestseller

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

I

D-a stânga Râului Doamnei, razna de satul Domnești, se vede o casă, albă ca laptele, cu ferestrele încondeiate cu roșu și albastru. Pervazurile ușei - curate ca un pahar; prispa din față - lipită cu pământ galben; pe creasta casei, d-o parte și de alta, scârție, la fitece bătaie de vânt, două limbi de tinichea, așezate pe două goange cât gâgâlicea. Curtea, îngrădită cu nuiele de alun; hambar de fag, obor de vite și grajd pus la pământ pe patru tălpoaie groase.

Ăst cămin fusese odinioară cu rost pe când trăia jupân Kivu. Fusese chiabur răposatul, dar biata Kivuleasă, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, iar nu cu gândul. S-a prăpădit cu firea, că Sultănica ajunsese fată mare.

Dar când e să-i meargă rău omului, pe orice-o pune mâna să sparge.

De câte ori n-o podideau lacrămile pe biata bătrână, privind acareturile mari, dar pline de

sărăcie și de pustiu... Nu cerea de pomană... da' și viața de azi până mâine viață e, or foc?

Doi juncănași, o vacă, doi cârlani, zece oi ș-un berbec e sărăcie lucie la o vatră de care alt'dată țineau opt perechi de boi ungurești, șase vaci cu ugerul cât căldarea, nouă cai iuți ș¬o turmă de oi, ce umplea valea râului de behăit când coborau dinspre munte.

II

E începutul lui decemvrie.

A dat Dumnezeu zăpadă nemiluită; și cade, cade puzderie măruntă și deasă, ca făina la cernut, vânturată de un crivăț care te orbește. Mușcelele dorm sub zăpadă de trei palme. Pădurile, în depărtare, cu tulpini fumurii, par cercelate cu flori de zarzări și de corcoduși. Vuiet surd să încovoaie pe după dealuri și să pierde în văi adânci. Cerul e ca leșia. Cârduri de corbi, pridídite de vânt, croncăie, căutând spre păduri. Viscolul să întețește. Vârtejele trec dintr-un colnic într-altul. Și amurgul sărei se întinde ca un zăbranic sur.

Râul Doamnei, umflat, curge repede, cu un vâjâit mânios înecat în glasul vântului, și izbește sloiuri mari de gheață și butuci groși de meterezele podului.

Arar se vede pui de om trecând prin sat. Pârtia e acoperită. Abia se zăresc poteci ca de

lățimea unei lopeți.

Cea mai îngrijită leagă cârciuma de primărie.

Lumini gălbui de văpaiță joacă prin geamurile câtorva case. Vremea rea a amorțit satul, îndeobște zgomotos. Numai în bătătura Hanului Roșu hămăie răgușit doi dulăi de câini.

În cârciumă e arababură mare. Firitiseală nepomenită ține nea Nicola Grecul, cu fruntașii satului, de ziua sa.

O dată pe an e Sf. Niculae.

În ușa prăvăliei stă un țăran nalt, spătos, cu fața conabie ca sfecla; uneori scutură din cap, râde și îndrugă singur.

– Așa e omul... un ciocan, încă unul ș-al treilea, până ajungi la tinichea... d-acolo-ncolo... Dumnezeu cu mila... torni, parcă torni într-o pârnaie... Dar Sanda ce-o să zică... că mi-a dat Sfântul muiere harnică, dar rea, topenia pământului!...

Înlăuntru s-aud ciocneli de pahare, bușeli de călcâie și zbârnâitul otova al cobzarului. Trăgeau chindia de curgea țărâna din pod. Apoi, când să mai muia jocul, numai ce-i auzeai pe toți, care mai de care:

– Hai să ne fie de bine, nea Nicola... La mulți ani cu spor și sănătate... Cinstit socru mare...

– Suge, suge, că doar nu te-a îmbătrânit calea bisericii...

– Mai trage-i, părințele, o leturghie...

– Să te văz, logofete, care pe care...

Fitecine cu ale lui. La nea Nicola veselie, la alții obide. Unii abia așteaptă Ignatul să-și taie grăsunul cât malul, alții abia au mălai de gură. Că cine a făcut lumea, cu deșertăciunile ei, la unii tună și fulgeră, iar pe alții îi înbuibă cu norocul, ca pe curcani cu nuci.

III

Așa înțelenise, de pustia de vreme, mai tot satul; și așa, hangiul venetic, bogat putred, să răsfoia în duhoarea de țuică și vin, pe când mama Stanca Kivuleasa stă mâhnită la gura sobei, mângâindu-și odorul pe obraji. Sultănica ațipise cu capul în poala mă-sei.

Odaia e deretecată de ți-e drag să te uiți la ea. Pe pat o scoarță aleasă în fel de fel de migăliturі. Pernele, cu fețe de cuadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plapămi groase.

Spre răsărit, trei icoane muscălești, roșii ca para focului. Toți sfinții se aseamănă ca două picături de apă. Toți au ochii din trei linii, nasul dintr-una și gura din două. Cât despre sf. Gheorghe, călare p-un cal cu gâtul de cocostârc, tot omoară și nu mai omoară un balaur de pe tărâmul celâlalt. Mai jos de icoane arde candela.

Toate cele sfinte sunt înconjurate cu mănunchi de busuioc și siminoc, din Vinerea

Patimelor, strâns legate în vlăstar de salcie de la Florii.

Focul pâlpâie. Câteodată pocnește de-aruncă spuza în sus.

Și Sultănica dăschide repede niște ochi ca pruna de mari. Și mama Stanca, ferind-o de scântei, îi zice încetinel: "Dormi puiul mamii, dormi!"

Sultănica strecură, printre genele ei de catifea, două lacrămi. Una se întinse pe obraz, iar alta îi încreți gura.

Fata Kivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parc¬ar fi zugrăvit: alb și cu două răsuri pe obraji. Ochi negri ca mura, frumoși de pică, dar când îi încruntă, te sperie ca-ntunericul. Părul lins, cu unde albăstrui. Să poartă cu tâmple. Așa a apucat de la mă-sa, și mă-sa de la mă-sa, obicei adus de pe obârșia Ialomiței, unde nu se știa de creți și colțișori.

Sultănichii îi este dragă curățenia ca lumina ochilor, că chiar de n-ar avea sprâncenile trase ca din condei și buze rumene ca bobocul de trandafir, tot n-ar da cu foiță și cu muc de lumânare.

Când merge, saltă puțin și se mlădie. Trup omenesc de n-ar fi, s-ar frânge.

Multe capete a sucit. Mulți ochi au jinduit-o.

În horă fură toate privirile, și ea s-aprinde d-ai crede că se topește.

Și ce vâlnic, și ce năframă, și ce cămașe de borangic, galbenă ca spicul și subțire ca pânza păiajenului, încât i se simte tot sânul, pietros ca poama pârguită, cum se bate când abia răsuflă de osteneală.

Să crape de căldură, nu-și sumete mânicuțele în fața flăcăilor. Să se îmbrebenească ea cu gălbenele și bujori, cu creițe și cu ochiu-boului? Nu scrie la dânsa așa țigănie. He, arareori, numai ce-o vezi cu câte-o brândușe în păr, ori cu doi-trei didiței între betele ce-i încolăcesc mijlocul de patru ori.

La șezători s-a dus o singură dată de când e fată mare, dar de atunci să nu-i mai pomenești: "Cui îi arde de zbenguit e săritoare pentru așa treabă". Că până se coace dovleacul în sobă, câțiva flăcăi dau iama prin fete. Le mai ciupesc, le mai sărută de le scot ruji în obraz. Ba unora le ia or betele, or spilca, or năframa, și duminica, la horă, până să li le dea, le snopesc o toană pe după șura din spatele hanului. Unii mai împelițați numai ce-i auzi: "Sări, cutăriță, de suflă în ăl foc!" Și când biata fată stă-n

genuchi, suflând din băirile inimii, odată îi dă brânci și cade pe spate.

Sultănica e leită-poleită răposatului. Când se aprinde, nu te poți apropia cale d-o poștie. Când vrea ceva, vrea, nu se încurcă. De să mânie, nu mai vede înaintea ochilor.

Într-o zi, la sapa porumbului, cine știe ce i-a năzărit, că cu toate rugăciunile mă-sei, n-a voit să mănânce din zori până la amurg și n-a lăsat sapa din mână până n-a căzut ruptă de osteneală. A dus-o biata bătrână mai mult moartă decât vie acasă. A doua zi, când s-a desmeticit ș-a văzut pe mama Stanca la capul ei, galbenă ca turta de ceară, cu părul alb și ciufulit, cu ochii trași de durere, a sărit la gâtul ei și, fără să zică nici pis, a început s-o sărute și p-o parte și pe alta, pân-a podidit-o un plâns d-a muiat un ștergar întreg-întreguleț.

Unele mai istețe din sat au împrăștiat zvonul că ar cam suferi de vrun farmec.

De harnică, harnică, n-are cum mai fi! Unde pune mâna, Dumnezeu cu mila! Sare din vârful stogului și cade ca un fulg. În argea nu i se văd mâinile. Când toarce, mănâncă caierul. De cinstită, nu e obraz mai curat. Când Ioniță Rotarul, om chipeș și hazlâu, s-a încercat s-o

sărute, a sărit parc-ar fi călcat pe coadă de șarpe și, în mijlocul flăcăimii, i-a strigat:

– Mi-aș tăia obrazul, dar ți-aș tăia buzele!

IV

Ce punea satul în nedumirire, și mai vârtos p-ale ce cată nod în papură, e când apucă lumea în cap și trece nouă hotare.

Numai ce-o vezi, la răvărsatul zorilor, că o ia rara-rara, prin fâneață. Galbenă, cu cearcâne vinete în jurul ochilor. Merge ce merge, și să oprește la vrun deal, la vrun părâu. Ascultă neclintită un ceas, două. Vântul bate holdele. Izvoarele dau d-a dura petricelele din matcă și le sună ca pe niște zurgălii auzite din depărtare.

Apoi culege flori și le azvârlă, până ce i se aprind obrajii și să trezește ca dintr-un somn adânc. Ochii îi sclipesc ca oțelul învârtit la soare.

Joița Baciului ar fi văzut-o la un apus de soare cu capul rezemat de crucea din creștetul mușcelului ce desparte apa Vâlsanii de Râul Doamnei, privind, ca dusă de pe lume, la roșeața apusului.

Obosită de gânduri, se întorcea spre casă cu căutătura-n jos, cu un nod în gât, cu gura friptă de sete. Și de întâlnea vrun izvor, bea până i se oprea răsuflarea. Apoi, făcând mâinele căldărușe, le umplea cu apă rece ca gheața și limpede ca diamantul, pe care ș-o arunca în obraji.

Da' să te ferească Cel-de-sus de gura satului și de pizma celor vinovați și răi!

N-avea să scoată capul în lume Sultănica, ea, care, de bună ce era, ș-ar fi dat și dumicatul din gură, că începeau șușuitul și ponoasele.

Câte-n lună și-n soare-i scorneau.

– Sultănica, frumoasă? Aida-de!

Mai bine își pune gâtul pe tăietor Ilinca, ciupita de vărsat.

– E o fudulă, o luată din Iele, n-are toate sâmbetele. Când umblă, calcă-n strâchini. Numai nevastă ca toate nevestele n-o să fie Sultana aia, zicea la fântână, la horă, la șezători fata Ciaușului. Ce are neica de nu i-a primit peștitul? Au nu e voinic? Or e bețiv, stricător de case, zurbagiu? Au n-are de pe ce bea apă? He, he, fata proastă și țâfnoasă dă norocului cu piciorul. Da' de, om sărac și cu nasul în sus... Știe Dumnezeu ce face!

Și flăcăii, mai toți, o luaseră în nume de rău. Nu, că de ce să fie așa de mută? De ce să fugă de toți parc-ar fi râioși? O fată mare se mai lasă ba la un sărutat - că d-aia are gură dulce - ba la un giugiulit - că d-aia are sân cu drăgănele. Și știi, cum e omul, din una într-alta, se îngroașe gluma, și căpătuiala vine, că moș popa ce-așteaptă? Să dezlege dorul după pofta inimii. Altfel cântă cucul pe fată bătrână și rămâne moșoroi fără soboli.

V

S-auzea, în depărtare, chiuit de danț și pocnete de pistol la nea Nicola Grecul.

Vântul vuia de te lua groaza. Măzărichea răpăia în fereastra mamii Stanchii.

Sultănica ridică capul din poala mă-sei. Se alipi de bătrână. O cuprinse pe după gât cu brațele rumenite de dogoarea focului și privi lung în chipul ofilit al bătrânii.

Buzele mamii Stanchii tremurau. Multe îi treceau prin cap și multe prin inimă când grecoteiul se desfăta.

– Mamă, mamă, grăi bătrâna, moș popa, când spune din Vanghelie, cică să rabzi și iar să rabzi... Așa e, părințele... așa e... că Mielușelul Domnului a răbdat scuipat, bătaie și răsticnire... Dar când mă gândesc la răposatul ș-auz chiuitul cațaonului, mă podidesc lacrămile, Sultănica mamii, și blestem din suflet, doară de l-o ajunge mânia Domnului!

Sultănica strânse vătraiul de-i zbârnâi în mână.

– Nu mai pot, grăi iar bătrâna, nu mai pot să-mi târăsc zilele, când mă uit la tine și nu știu pe ce mâni o să cazi... Aveam și noi, pe vremea Kivului, rod și vite cu duiumul; pătulele gemeau de pline; bătătura nu mai încăpea de vite și lighioi. Mugeau de zguduiau casa vacile. Și ce te pomeneai că se aruncau pe răsfăț. Rupeau pământul cu fuga, de la un gard la altul, cu coada în sus, cletănată ca o măciucă. Șase argați nu le da de cap până nu se potoleau de bunăvoie și nu cătau spre obor, dând din cap și băgând limba și p-o nare, și pe alta. Bietul tattău se uita mândru la bogăția lui cinstită. Parcă-l văz, c-o mână în șerparu-i civit, alergând de colo-colo. Ce hărnicie de om! Tot satul nu-i ținea piept. Când punea mâna pe plug, trosneau coarnele. Când da cu sapa, intra cu muchie cu tot. Coasa în mânele lui rădea ca briciul. Tu erai mică și nebunatică. Cum te zărea că-i ieși înainte, cu mănușițele pline de noroi, creștea inima în el și se topea d-a-n picioarele.

– Bietul tata!...

Focul pâlpâia în gura sobei. Mușcelele alburii abia se mai zăreau prin geamuri.

– În toiul verii, îndată ce venea rupt de osteneală, ne ospătam bine, apoi ne odihneam pe prispă. Pe tine te-așeza ca p-o laiță pe genuchi, și te juca, și spunea, și râdea, și tu-i băgai mâna în barbă. Uite așa ne-apuca miezul nopții. Îl luam cu d-a sila la culcare. Auz ș-acum glasul lui: "Să mai stăm, fă Stancă, fă, că parcă mă-ngraș când mă uit la voi!" Era rai, nu viață, până să pripăși, ca pomojnic, pe plaiurile noastre, iuda de cațaon. Și-a sosit într-un ceas rău. Lăcuste erau, secetă era, vitele boleau și mureau p-un capăt. Dar ce să mai îndrug Sultănica mamii... Într-un an, a făcut ce-a făcut, lipitoarea, l-a băgat în judecăți și l-a lăsat sărac lipit. Kivu era iute ș-avea ș-un beteșug de tuse. S-a luat la contră și, de mâhnire, s-a-nbolnăvit. Când ș-a dat sufletul, mă strângea de mâni ca c-un clește și te chema, ars d-un foc nestins. "Încă doi ani... Să nu vă las pe drumuri"... a zis și i-am închis ochii.

Pe mama Stanca o podidiseră lacrămile; curgeau picături mari pe vatra de cărămizi calde, și de unde cădeau se ridicau aburi înghițiți de gura sobei.

– Nu mai plânge, mamă, zise Sultănica sărind în sus. Îi dau foc... să arză ca șoarecii... Doar nu

s-au stins toți ai Kivului!

Mama Stanca îngheță văzând pe Sultănica năprasnică la corp și cu ochii ca doi cărbuni aprinși. După câteva clipiri dese, zise cu mare evlavie:

– Fă-ți cruce, fata mea, fă-ți cruce, avuseși un gând rău... Necuratul a trecut pe lângă noi...

Bătrâna șopti de trei ori, plecând fruntea în jos: "Numele Tatălui, ș-al Fiului, ș-al Sfântului Duh, amin".

Se liniștiră. Sultănica aruncă o buturugă în sobă. Bătrâna turnă untdelemn în candelă și-și șterse pe frunte deștile atinse de paharul ce ardea la sfintele icoane.

– Am să-ți fac o rugăciune, mamă. Iacă, astăzi fuse S-tul Niculae, vreau și eu să-ncerc mila cerului. Să stau la privighere până la cântatul cocoșilor d-a treia oară. Poate să ne arunce cuviosul Niculae vro pungă cu bani, că văduva din carte avea trei fete, și pe câtetrele le-a căpătuit...

Mama Stanca, cu tot amarul de care era covârșită, zâmbi.

– De, maică, s-a cam umplut lumea de rele, d-aia și Milostivul nu mai face minuni. Ei, odinioară a fost cum a fost, dar acum e prea de

tot... O să ne apuce judecata d-apoi... O să plouă foc și pucioasă... Și îngerii Atotțiitorului vor buciuma: "Sculați, morți, din morminte!... " Domnul ș-a întors fața de la noi, păcătoșii...

– Să-mi încerc și eu norocul...

– Bine, Sultănico, fie ș-așa, răspunse Kivuleasa și, făcând trei cruci căpătâiului, să vârî în plapămă.

Mama Stanca sforăia dusă. Din vreme în vreme ofta, înghițind în sec.

VI

Fitece oftare, năbușită în plapămă, sugruma pe Sultănica. Gândul ei era neîndurat. Amestecase cele sfinte cu cele lumești.

Cine pe lume a scăpat de chinul din care izvorăște omenirea cu bunele și relele ei? Toți trec p-acolo, oricât s-ar rușina.

Sultănica rătăcea ca o umbră, nu de vrun farmec; ci, când e să te biruie dragostea, să te pui în cruciș și-n curmeziș, să te tai și să presari sare pe crestături, spuză să pui pe pept, tot degeaba. Toate durerile trupului le uiți pe lângă focul dragostii, de este foc cu adevărat. Și așa fusese să fie cu Sultănica, că nu era d-alea ce pun pe ele carnea cu lopata și trece prin toate și buture de rovină rămâne: bâzâie fără să ia foc.

Că după cum simțea Sultănica... de s-ar fi vârât în gaură de șarpe și s-ar fi dat vântului turbat... era ceva din altul în ea... un chip... niște ochi... un sărutat ce-o tot săruta în același

loc... și o fura, și o ducea, legată-ferecată, acolo unde numai focșorul ei știa... Se prăpădea după Drăgan Căprarul.

VII

Căprarul, scăpat de militărie, cu una, cu alta, mai cu ce avea de la părinți, scoase apă din piatră și ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat. Unii îl făceau, nu e vorbă, pișicher, papugiu de București, dar cum ziceau alții, din prietenii lui: "Așa e moara trândavilor. Cățăie, că nu ține parale. Până o pune Căprarul mâna în chica vrunuia, să-i facă morișcă de vânt."

Cârdășia lui erau din flăcăi de muncă ca Voicu Ciaușului, ce nu se prea uita cu ochi buni l-alde Kivu, ca Ioniță Rotarul și alții. Nu-l vedeai umblând pe două cărări. Rămânea p¬oricine la prinsori. Prindea armăsarul din herghelie cu dinții de nările nasului.

Frumos, chipeș, avea o uitătură vie și cam ascunsă, de nu-l ghiceai ce-ar vrea și ce n-ar vrea. Mustăți negre și dese. De le netezea, pleca puțin capul și p-o mână, și pe alta. Cămașa pe el, ca floarea. Căciula țurcănească, trântită p-o

ureche, îl prindea ca p-un haiduc.

Era vesel și glumeț.

Dar de prin priar se schimbă Drăgan al nostru.

Începu să dea târcoale Sultănichii. Când îl cătai, de era și Sultănica la horă, el sta doparte mâhnit, privea galeș, răsucind vrun pai în mână.

D-o întâlnea la adăpatul vitelor, i-ajuta cu dragă inimă, apoi întreba încetinel de mama Stanca. Și când zicea "mama", i se lipeau buzele, ca unse cu miere. De-i ajuta să puie în spinare cobilița cu cofele, să n-o fi atins de mână, că pleca ochii în jos rușinat.

Azi așa, mâne așa, că Sultănica, când prinse de veste, i se păru așa de veche treabă, că d-ar fi fost de când lumea ar fi fost mai de curând.

I se făcu frică.

Ba să hotărî să nu mai dea ochii cu dânsul.

Trei săptămâni îl ocoli, și fură trei veacuri.

Într-o zi o luă razna p-un piept de mușcel, fără să știe încotro. Fânul îi trecea de mijloc. Arșița începuse de dimineață. Cântau păsările de te slăveau. Lăcustele zbârnâiau și tot a bine ș-a duios spuneau și ele. Florile îți luau ochii și te-adormeau cu mirosul.

Sultănica căta alinare, și, în deșert, alinare nu

găsea. Toate o munceau s-o răpuie. Că d-o supunea frământarea, d-o muia dorul și sângele de-i năvălea în colcote la cap, să trântea cu fața la pământ și săruta florile, până ce o piroteală plăcută o făcea nici s-adoarmă, nici deșteaptă să fie.

Și simțea în astă zi de pribegie o nedomirire, că suia către culmea dealului, fără să-i pese de ciulinii și rugii ce-i tăiau picioarele ca un herăstrău. Plaiul, cu podoaba lui, o amețea într-un vârtej de întristare.

Când ajunse în vârf, pământul i se învârti supt tălpi; mintea i se clătină de spaima ce te cuprinde când te prăbușești într-o vultoare... La umbra unui păducel, Drăgan sta p-un buture de stejar.

Drăgan aruncă ghioaca cu care bătea păișul, răsturnă o tivgă cu lapte bătut și strigă ca scos din fire: "Sultănico, mă prăpădești!"

Cum, ce fel, de ce... să treziră strângându-se în brațe, că brațele le curma trupul.

Din acest ceas se întâlneau pe ascuns de lume.

Sultănica bolea. Nu adormea decât despre ziuă. Vise urâte îi turburau odihna.

VIII

Ș-acum, în noaptea de S-tul Nicolae, era vorba să se vază.

Mama Stanca dormea.

Sultănica suflă în văpaiță și căzu la icoane. Galbenă ca turta de ceară, dă să se roage, și nu poate să-și adune gândurile risipite. O sudoare rece îi brobonă fruntea. Își acoperi fața cu amândouă mânele. Socotise că icoanele s-au cletinat, voind să se întoarcă de la dânsa.

Încet-încet, ca o stafie, să târî până la gura sobei. La lumina focului parcă murise și înviase.

"Înșel pe mama, necinstesc curatele sale bătrâneți, înșel cele sfinte!" Dodată, lumina ochilor îi scăpără. Gura sobei se lărgește, buzele-i de pământ se roșesc, rânjesc, se întind ca un gâtlej de balaur; flăcările sunt limbi de foc ce să răsucesc și se desfăc; duduitul dinlăuntru să pornește ca un potop de jale.

Sultănichii, privind la vâlvătăile din sobă, i să

păruse c-a văzut gura și muncile Iadului.

Speriată, se repezi din nou la icoane și dădu-n genuchi. Să rugă, mormăi: "Împărate ceresc, mângâietorule... " Îndurarea să coborî pe chipul ei. Vedeniile o părăsiră. Fața i să lumină și căzu cu fruntea la pământ.

Și de ce mila de sus să n-o ajute? Nu s-a grijit la Paște și la Crăciun? Cine, ca dânsa, a mai atins Sfântul Potir cu atâta evlavie? Și dacă dragostea curată e păcat neiertat, cum de atâtea fete mari fug cu flăcăii, și unele neveste să dau afund cu târgoveții, și tot bine, tot vesele, tot zile albe duc?

Ispita ei e mai afară din cale? Un sărutat o arde trei zile și fitece bălărie o amenință s-o dea de gol satului.

După ce vede pe Drăgan, vestmintele o doboară ca niște piei de plumb. Îndată ce scapă din brațele lui, e ceva care o încinge și-i zdrobește oasele. N-o să-i mai vie minte la cap. D-ar fi de țâță, și tot n-ar fi așa de proastă și de capie. Vezi bine... nu se poate... Ce e de la ea nu e... nu e după cum vrea, ci după cum îi e scris să vrea... Cine ne-a dat inima să nu ne fi înfipt dorul și dragostea în ea...

Sultănica strânse pumnii de-i trosniră degetele.

În ușa tinzii să auzi ciocănind încetișor.

Sultănica abia-și stăpâni răsuflarea. Își netezi părul. Își așeză fusta înaintea icoanelor. Vru să meargă și se cletenă. Îi amorțise un picior. Apoi ieși în vârful degetelor, aruncând o căutătură speriată. Trăsese zăvorul prea repede.

Mama Stanca doarme învârtindu-se și p-o parte, și pe alta. Chipul ei, zbârcit, uscat și luminat de candelă, parc-ar fi chip de moaște. Visează... Ar voi să scape de vro primejdie... Sentunecă...

IX

Se crapă de ziuă. O fâșie de lumină, ca un brâu de argint, se întinde spre soare-răsare. Codrii fumurii parcă plutesc în depărtare și ogrăzile sunt albe de zăpadă.

Sultănica gâfuie, scoțând, pe gură și pe nas, aburi groși ce-i cărunțesc părul și genele. Picioarele i să scofundă până la glezne. Nasul ei e roșu-vânăt. Lacrămile i-au înghețat pe obraz. Se luminează. Ea vrea să meargă mai iute și cade. Să scoală repede și iarăși cade.

Speriată, privește în toate părțile. Să tăiase în gheață. Câteva picături de sânge căzură pe zăpada albă.

Un vânt ușor scutură, din rămurile pomilor, o puzderie de ninsoare.

Sultănica apucă o pârtie acoperită cu zăpadă mărunță, ce sare ca praful sub pașii ei pripiți. În dreptul morarului, pune capu-n pământ, furișând o uitătură numai cu coada ochilor.

Un mârâit de câine o face să tresară ș-un țipăt de gâscan i-aruncă inima din loc. Își încordează puterile ș-o rupe la fugă. Case, plute bătrâne, troieni cât dealurile, ogrăzi de pruni, toate fug și s-afundă în urma ei. Într-o clipă trece podul de peste Râul Doamnei. Nu s-ar mai uita înapoi s-o poleiești cu aur.

A ajuns acasă. Lăbuș, câinele curței, cu păr ca de lup, începe a lătra ș-a se gudura pe lângă dânsa.

Sultănica pune mâna pe clanță, dar nu îndrăznește nici să deschidă, nici s-o tragă înapoi, arsă de ger.

Pielea degetelor i se prinse de clanță.

– O nălucă, mamă, a sfântului Niculae m-a făcut să alerg, să caz, țiindu-mă întruna după acel moș cu barba albă, în sfintele odăjdii...

Bătrâna, cu frica Domnului în sân, crezu. Să sperie văzându-și fata sângerată. Îi legă mâna în cârpe curate. Nu știa ce să mai facă ca s-o oprească din plâns.

Atât odor mai are Stanca. Atâta nădejde. În fața ei vede pe Kivu, vede belșugul d-odinioară, zilele senine și nopțile petrecute pe prispă afară. În fața ei vede căminu-i cum era când era. O durere d-a Sultănichii îi curmă viața ce abea se

mai ține într-o ață. Un dar, o înduioșare, când se zugrăvește în chipul fetei, face pe bătrâna, deși veștejită și uscată ca o frunză de brumar, să-și învieze în adâncul ei ceea ce a simțit când a dat ochii cu Kivu pentru întâiași dată.

D-ar fi după gândul ei, Sultănica, "plăpândă și frumoasă ca o cocoană", ar trebui să fie și mai și decât nevasta arendașului. I-ar da calești cu telegari, poștalioane cu opt cai bidivii și câte-n lună și-n soare. Da' s-ar robi turcilor, numai s-o știe bine. Și când să gândește că nu poate nici pe sfert de sfert din ce ar dori, îi vine să se dea cu capul de pereți, să intre în pământ de vie.

– Odorul mamei, odorul mamei! îngână mama Stanca, legănând capul fetii pe peptul ei măluros și mort.

Sultănica sughiță. Pe umerii obrajilor îi joacă și se schimbă două pete ca niște nisfele de rumeneală. Privirile-i ascuțite, scăpate din umezeala ochilor, trec prin geamuri și să înecă în zarea zilei. Gura-i pare mai mare ca de obicei, mai răsfrântă. Buzele, aprinse, le simte calde de sărutări. Sfârcurile urechilor îi ard. Părul e mototolit supt marama ce cade pe spate. Rochia, sucită pe trup. Năjițele opincelor, dezlegate. Se pipăie. Își încheie cămașa la gât.

Clipește zorit. Ș-ascunde ochii în umărul osos al mamei Stanchii.

Dacă ar putea să se arunce la picioarele mă-sei! Să-i sărute tălpile și să mărturisească tot...! Dacă s-ar arunca în râu...? Dac-ar lua lumea în cap și ș-ar perde de urmă...?

– Odorul mamei, odorul mamei! îngână mama Stanca, legănând capul fetei pe peptul ei măluros și mort.

Pe Sultănica o tăie această mângâiere curată. Sări din brațele mă-sei și s-aruncă în pat, cu fața într-o pernă, coprinsă d-o jale cu lacrămi cari ard pe unde pică.

X

Drăgan Căprarul câștigase rămășagul cu Ion al Ciaușului că va veni de hac Sultănichii. Un junc mai mult și fala flăcăilor. Cum o să-și răsucească mustața de grozav printre tineret! O să calce din pod. Câtă-i curtea hanului de mare, ca p-o beizadea n-o să-l mai încapă locul! Leicuței i-a făcut răvaș de drum. Bărbați sunt și pentru cele sărace. Fiecare cu norocul ei. Dacă i-a plăcut, a vrut. Și ce, nu e tot ea? Multe a văzut, multe a prefirat el prin ăl București! Doară n-a tăiat câinilor frunză! Sporăvăia, la cazarmă, Negoțoi, vistavoiul, și de cocoana d-lui maior. Că n-o să cază el, Căprarul, în patarama d-lui sublocotenent. Doamne, ce bătaie i-a tras țiitoarea! A doua zi, la "rivizie", era cu ochii ca fundul căldării.

Olio-lio! greu i-a fost lui să facă ce-a făcut, că d-aci încolo merge găitan. Pentru o cotoroanță ș-o pitpalacă, un pumn, și le-a luat mirul!...

XI

Mitrana Tălugă a Țuțuenilor are șezătoare, nu glumă! Două lumânări de seu ard p-o masă rotundă cu trei picioare. Nu e nici un flăcău. Altfel, nu e chip să ai la șezătoare nici pe fata popei, nici pe fata primarului.

Fitece nevastă tinerică, fitece fată mare ș-au făcut poala maldăr de fuioare. Da' mai încurcă lumea câteva fetișcane ce nu s-au prins în horă și li se scurg ochii să fie și ele printre cele mari.

Fusele zbârnăie alene într-un râs cu hohote. Un pisoi, cu cercei roșii, cu ochii ca două scântei, sare de la un fus la altul și parcă le cântărește în labele lui neastâmpărate. Doi copilași, cu chica ciuf, așteaptă să scoată daica Mitrana cartofii din spuză și dovleacul din căldare. Și să tot șterg la nas când le vin aburi dulci cu miros de godină.

– Așa, soro, zise Ciaușanca, a început să cârcâie fata Kivului. Vezi unde au dus-o

gândurile, c-o s-o ia Drăgan... E împeliţat Căprarul, nu-i dai de fund. Cu rămăşagul i-a păpat neichii juncul cel mai gras.

– Iată colo, strigă Mitrana, de umplu casa, fitece pasăre măiastră îşi găseşte vânătorul. Măcar de ş-ar clădi cuibul în clopotniţă ori sub streaşina primăriei, tot o să cânte, că nu se poate:

Dar un hoţ de vânător
Smulse trei fire de păr,
Le făcu un lăţişor
Şi mi-l puse de picior.

– De, dadă Mitrană, grăi Marica, fata primarului, dând ghies fetei popii, cică şi vânătorul îi zice măiestrei:

Cântă-ţi, puică, cântecul
Că mi-e drag ca sufletul.

Toată pasărea pe glasul ei piere. D-ta spui una, eu alta, cum o taie capul pe fiecare...

Marica e un boboc de fată. Cam puţintică, dar ce să-i faci, când omul e nurliu, duce ziua după el. Marica, de râde, ţi-arată două şiruleţe de mărgăritar. E prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii, şi să strecoară printre surate ca un prichindel. Şi gluma cu glumă bate şi spune basmele şi snoavele bătrâneşti cu atâta limbuţie,

că parc-ar citi pe slove.

Mitrana simți cuvintele Marichii ca și cum o piersicase cu urzici. Tuși, cântă ceva pe nas, apoi se duse să ia aminte de mezelic, cum se cuvenea după bunele datini.

Safta lui nea Ghiță aduse iar vorba:

– O să se ducă vestea ca de popă tuns. Ce mai cinste și pe Sultănica! Obraz smerit, suflet ascuns...

Nu sfârși cuvântul, și Catrina Pârvuleasa șopti la urechea Mirei, mai la o parte de celelalte:

– Uite, soro, ce ți-e omul! Auzi colo la Safta... Și ea are un copil ce face măricel. Ăst copil l-a născut patru luni în urma măritișului cu nea Ghiță. În curând o să aibă doi, și, de, se cam zic multe... Altfel, nea Ghiță e omul lui Dumnezeu, ce-are el cu gura lumei?... Până nu vede, nu crede... dacă o crede ș-atunci...

– Și eu, lele Saftă, grăi Ilinca Ciupita, și eu dam cu gândul că Sultănica n-o să sfârșească cu bine. Acum să-și mute gândul la moșii ăi verzi, că nimeni n-o s-o ridice din gunoi. Mai bine să-și lege o piatră de moară de gât și să s-arunce în râu decât să-și târască zilele încărcate de așa păcat...

– Nu spui eu, Miră, șopti iar Pârvuleasa, pe

când celelalte dau prin ciur și prin dârmon pe Sultănica, nu-ți spui eu că naiba când n-are de ce râde face pe hoț judecător...

– Ai gură de aur, surată Catrină, răspunse încet Mira. Auzi d-ta cum sporovăiește Ilinca Ciupita, și ea a înbătrânit fată mare. Se dă ea pe lângă mulți, și mulți se dau pe lângă ea, c-ar avea bune părăluțe. Da' ce face, ce drege, că n-are lipici. Când merge, să zici curat c-ar fi un butuc cu picioare. Încai când râde, sparge țiple.

Până au început, atât le-au fost mult, c-apoi cădeau claie peste grămadă, ponoase, cârtiri, zavistii, învălmășite într-un hohot gras și spart.

– O să-i semene Căprarului.

– D-o fi fată, s-alerge d-a-ncâtelea pe la soare-răsare pân-o vedea pe dracu la soare-apune.

– Frumoasă zestre dăruiește sfântul Niculae!

– Zestre cu mâni și cu picioare.

– Ei, ei, guri rele, și voi ați amețit în brațele flăcăilor! Ziceți mai bine Doamne ferește...

– O să vă placă...

– Da' nu ca Sultănichii...

– Pentru că inima cere, nu-și pune fata poalele în cap.

– Vijelia le ridică.

– Nu se îngroașe gluma... dacă nu ți le ridici

singurică, fetica mea.

Și țipete, și râs, și frământare.

Fusele dormea somnul mătușii. Fetele fierbeau de un neastâmpăr cald și puternic. Sudoarea curgea în cârâie pe obrajii lor grași și aprinși. Unele-și sumeseră mânecile chenăruite în stacojiu și azvârliră coadele pe spetele largi. Altele-și desfăcură sânul pietros, care țipa sub cămășile întinse.

Soba dogorea.

Fetișcanele jinduiau farmecul fetelor mari. Nu îndrăzneau, cu tot zăduful, să s-arate în bună voie: abia aveau ca două mere crețești.

Zbeguiala ridica casa-n sus, iar Mitrana, roșie ca coaja de rac, sosi cu dovleacul într-o tavă, spart în bucăți mari și galbene. Aburii, groși și dulcegi, se încolăcea din tavă până la grinzi. Lelea Safta, lăsându-i gura apă, aruncă marama pe spate și, de veselie, începu să cânte c-un glas prelung:

- Pentr-un măr de fată mare
Naiba aleargă călare,
Pentr-o mură ș-o răsură
De trei ori să șterg la gură,
Și răzași cu răzășie,
Și ciocoi cu căftănie...

XII

Sultănica nu mai băga nimic în gură. Se topea pe picioare. Îngălbenise, se uscase ca iasca și-i scoteai vorba cu cleștele. Ochii ei, drăgălași odinioară, în fiece dimineață erau roșii. Noaptea, cum simțea pe mama Stanca înșelată de somn, plângea năbușit până ce pleoapele îi zgâriau luminele.

Unde o apuca gândurile, acolo rămânea, fără a clipi, cu mânele înțepenite ca niște bețe. Și după ce se întunecă, pe buzele ei, crăpate și acoperite cu pieliță pârlite, trecea câte un surâs trist și plin de amărăciune.

Nu mai știa de lume, nici de rugăciunea obișnuită. Să mișca ca o vârtelniță, fără să știe, fără să vrea. Când umbla, aluneca ușor, ca umbra ce însoțește pașii omului.

Așa se văd, în codrii mușcelelor, mesteacăni bălăi, cu frunzișul mărunt prin care tremură cerul vioriu, și dodată, ca arși de var la

rădăcină, se scutură de frunză, se cojesc de teaca lustruită, se-ncovoaie, se usucă și pier pe nesimțite.

Sultănica, de n-ar peptăna-o mă-sa, nu s-ar mai peptăna. Și când mama Stanca îi desfășură valurile de păr, negru și des, peptinele îi scapă din mână ca la o ciolacă, gâtul nu-i mai ține capul fără pic de carne și, cu un glas ce abia se aude, îi zice: "Spune maichii focul tău"...

Ce nu făcuse bătrâna?... Colindase, pe furiș, prin satele dinprejur după meștere și cărturărese. Unei țigănci dase trâmbă de nouă cămeși [pentru] ghicirea soartei pe stele, pe bobi și pe furtuni... Dar nici leturghiile, nici descântecele, nici vrăjile nu-i scăpa copila de veștejire.

Din zvon aflase că ai scăpa ce ți-e drag dacă te-ai da în munca Ielelor. Nu c-a crezut, dar a încercat.

Într-o noapte de marți, zărind un cearcăn în jurul lunei, s-a strecurat ca o nălucă până la biserică. Apoi s-a întors sub streașina casei. Și ș-a presărat în creștet pământ din trei morminte. A adăstat toată noaptea, dar Ielele n-au venit. În altă zi a înșirat toate rugăciunile, de la moși, de la strămoși, până a căzut jos de amețeală.

Trecu Nașterea Domnului cu sărbătorile mari, trecu câșlegiul și cei patruzeci și patru de mucenici. Vremea dădu în cald. Primăvara mugură și încolți podoaba plaiului. Și nici-o înbunare l-alde mama Stanca.

În dimineața Floriilor, bătrâna plecă la biserică, mânată spre locașul mântuirii d-o fărâmă de nădejde. Se dete cu inima toată cântărilor și evangheliii. La ieșire, câteva muieri din sat făcură roată în jurul ei și începu vorba despre cele spuse în Duminica Floriilor.

Soarele și un vântuleț zbiceau văile. Copii desculți goneau veseli, încinși cu ramuri de salcie slujită de moș popa. Bătrânele, pășia-pășia, țineau drumul casei, mestecând anafura sfințită.

Viața se deștepta. Mugurii crăpau. Vrăbiile, stoluri pe moliftul din fața bisericei, ciripeau cearta lor obișnuită. Și zoriți la trai de aerul căldicel, cocoșii s-auzeau cântând să-și rupă beregata.

Mușcelele, acoperite d-o pojghiță verzurie, abureau un fum ce să-nălța alene, clătinat de adiere.

– Jupânească Stanca, grăi Tălugianca a mare - nerăbdătoare d-a sfârși cu cele sfinte - se

vorbește pân sat că Sultănica merge rău cu sănătatea. Bat-o norocul de fată, prea e inimoasă! Iacă, n-are cuvânt să se prăpădească. E tânără, curățică, harnică, ce mai vrea? Pentr-o dragoste nu-și răpune cineva capul. Ce să-i mai faci? Că d-ta știi, nu e ea pentru întâia oară. S-a încrezut pe mână rea, da' și lui Drăgan n-o să-i meargă strună. Azi pângărește pe una, mâne pe alta, până ș-o găsi stăpânul.

Mama Stanca, apucată ca de alte alea, fără să deschiză gura, o rupse la picior, aruncând mirul sfânt în noroi.

– Prefăcătorii de vulpe bătrână, îngână Voiculeasa, plecă ca o vijelie, parcă n-ar fi știut de patarama Sultănichii. Țandăra nu sare departe de buștean. Așa a încurcat și ea în tinerețe pe Kivu, numai că fetei nu i-a fost d-a bună.

Mama Stanca intră în casă, trântind ușa de perete. Chipul ei era ca mustul de bozii. Auzul îi vâjâia ca scocul morei. La încheietura fălcilor simțea două ghiulele de plumb. Capul îi era greu. Picioarele-i înghețaseră până la glezne... Și, învârtind ochii în cap, aruncă un fulger de privire asupra Sultănichii...

– Ai perdut tot... ai perdut cinstea casei! Atât

ne mai rămăsese! strigă Kivuleasa, și căzu mototol la pământ, bolborosind și zvâcnind din picioare.

Sultănica începu să țipe. Se plecă asupra măsei, ce în deșert se-ncerca a mai vorbi. Bătrâna o apucă de gât. "Tot... tot... tot!" mai izbuti să zică... ș-o sărută cu focul cel din urmă...

Satul întreg îi trecea pe dinaintea ochilor ei orbi ș-o arăta cu degetul. În urechile-i surde auzi strigându-i: "Unde ți-e fala?... Credeai c-o să ție cât lumea belșugul fără căpătâi?... N-a fost curată starea d-odinioară... Sărăcia te-a pedepsit o jumătate de viață și necinstea te cotropește la moarte."

XIII

La trei duminici după Sân-Petru, soarele poleia lumea în aur cald și tremurător. Zăpușeala, în loc d-a da lenei viețuitoarele, le zorea, le ferbea într-o mișcare veselă de sărbătoare. Belșugul împrăștia cheful pretutindenea.

Porumbiștile primăvăratice erau o podoabă. Iarba se strecura și pe potecile bătătorite. Ogrăzile de pruni și mere se îndoiau sub greutatea pometului. Vrejurile de dovleci se încolăciseră unu peste altu, acoperind gardurile cu foi țepoase și mai late ca foile de lipan. Era un an cât cinci. Săturase orce râvnă. Că din vreme veche nu se pomenise atâta prisos de bucate. Ai fi zis că fitece bob se însutise.

În fața Hanului Roșu se încinsese o horă strașnică, de săreau scântei de supt călcâie. În vârtejul jocului, salbele de galbeni împărătești și icosari turcești zornăiau la gâtul celor avute.

Vâlnecele, cu fluturi sclipitori, zburau când la dreapta, când la stânga. Suratele, împodobite cu flori-domnești, râdeau izbind pământul după hihăitul flăcăilor pletoși, rumeni de zăduf și de sânurile durdulii. Se mlădiau rotund trupurile, dârdâind pe picioarele lor sprintene, parcă naiba gâdila astă tinerime plină de foc, ș-o arunca în sus ca p-o minge.

Trei țigani - două cobze ș-o lăută - trăgeau "mărunțica craiului", înșirând, din când în când, chiote întocmite din senin. Lăutarul se prăpădea cu firea, trântind capul și p-un umăr, și pe celalt, mai ales când zărea ulcica, plină până-n buze cu vin roșu, subțire și înspumat.

Fruntea horii era Drăgan Căprarul. Cu mijlocul încolăcit în bete, c-un maldăr de ciucuri pe șoldul drept, cu pălăria pe ceafă, ș-ascundea mândria sub niște sprincene îmbinate. Se simțea în lauda lumei. Se răsfăța în atâtea priviri drăgăstoase.

Femeile în vârstă nu se mai săturau privindu-și mândrețele, îndrugând mai una, mai alta, să le treacă vremea, lipite pământului.

– Numai biata Stanca se stinse așa cum cu gândul n-ai fi gândit... șopti morăreasa. Odinioară, când sosea în toiul horei, amuțea

zarva...

– Doamne ferește, grăi moașa Safta, cu Sultănica lăsată pe drumuri, n-a avut parte nici de parastasul de trei zile... Și pe dasupra mai va parastase la nouă zile, la trei și șase săptămâni; la trei, la șase, la nouă luni; la anu, la anu și jumătate, la doi ani, apoi la doi ani și patru luni. Cine să i le facă? Astea-s capetele creștinești pentru mântuirea sufletului. Și cine poate, la șapte ani, scoate oasele din sânul pământului pentru sfânta moliftă. După șapte ani omul e curat, că e țărână. Și țărâna cu oasele binecuvântate să vor întrupa în ziua d-apoi, mai curate ca lacrâma, în fața tronului de lumină veșnică.

– Iată la Drăgan, zise morăreasa, ce proțăpit e! Da, și joacă, bată-l pustia, parc-ar trage tighel! O să ne nuntească satul cu fata primarului. Da' nu ca zărpălatecul de fi-meu: în loc să puie și el ochii pe vruna, d-o vreme încoace umblă craun. Sărbătorile, când îl cauți, cu hârzobul în mână. Pe cine i-o fi cășunat nu știu, că nu spune să-l tai...

– Lasă, cuscră, grăi Dumitra, femeie de cinci copii, cu ochii căprui, ce-i juca la fitece cuvânt. Ăsta să-ți fie necazul ăl mare, că n-ai mai vedea

fir alb...

Brâul răpăia pe-ntrecute, că flăcăii ceruseră ceva bărbătesc. Puține fete-l învârteau, da-l învârteau să se ducă pomena.

XIV

Pe pieptul mușcelului dintre Domnești și Berivoești, Sultănica suia, mânând o vacă bălaie c-un vițel, ce să da pe furiș la uger și scăpa, în mers, țâța rumenă și asudată de lapte. Miercana mugea, întorcând capul cu niște ochi negri, blânzi și genoși. Bătrânul Lăbuș își urma stăpâna cu credință.

Sultănica, afundată până la brâu în fâneață, mergea privind neclintit în depărtare. Slabă, galbenă, cu pielea de pe față așa de subțire că-i numărai vinele albăstrui urzite în curmezișul tâmplelor. Ochii ei, mari din fire, păreau mai prelungi decât sprincenele, și nu spuneau nici dragoste, nici ură, uitându-se, fără pic de credință, la cerul întins ca un zăbranic nepăsător și vioriu.

Părăsind vatra părintească, pustie de farmecile de odinioară, tot i să înfățișa ca o minciună deșartă. Luase lumea în cap, căutând

drumul muntelui Popău, unde tatăl său își ținuse la pășune turmele de oi și cirezile de vite mari.

Voia să-și pearză urma și să-și adoarmă inima ostenită.

Fânul, de leandră, de mărgărintă, de trifoi cu vlăstare învoalte, de măzăriche vârtojită, să mișca în valuri ușoare, ca o pânză înbrebenată cu flori. Scânteioarele se ridicau cu vârful roșu. Drăgaica stufoasă răspândea, pripită de soare, un miros ca floarea de tei. Lumânărelele, drepte și bățoase, întreceau fânul și stau de streaje, din pas în pas, cu flori galbene și bătute p-același picior.

Arii de fețe să împreunau în toată întinderea plaiului, desfășurat în colnice și văi, închis, în depărtare, de înălțimi încovoiate ca niște brâie verzi.

Peste toată această mândrețe plutea câte un vultur, alunecând în largi rotocoale pe aripele întinse ale căror sfârcuri abia se mișcau din vreme în vreme.

Sultănica ajunse în vârful mușcelului... Privi lung la turla bisericii din sat... Și pieri la vale, înecată în fâneața ce cobora...

Miercana mugi, și mugetul ei se perdu, ca un

glas de jale, în adâncimea văilor.

Bunicul

Se scutură din salcâmi o ploaie de miresme.

Bunicul stă pe prispă. Se gândește. La ce se gândește? La nimic. Înnumără florile care cad. Se uită-n fundul grădinii. Se scarpină-n cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere.

Pletele lui albe și creț parcă sunt niște ciorchini de flori albe; sprincenele, mustățile, barba... peste toate au nins anii mulți și grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi și mângâietori.

Cine trânti poarta?

— Credeam că s-a umflat vântul... o, bată-vă norocul, cocoșeii moșului!

Un băietan ș-o fetiță, roșii și bucălai, sărutară mânele lui „tata-moșu”.

— Tată-moșule, zise fetița, de ce zboară păsările?

— Fincă au aripi, răspunse bătrânul sorbind-o din ochi.

— Poi, rațele n-au aripi? de ce nu zboară?

— Zboară, zise băiatul, dar pe jos.

Bătrânul coprinse într-o mână pe fată și în cealaltă pe băiat.

— O, voinicii moșului!...

Și zâmbi pe sub mustăți, și-i privi cu atâta dragoste, că ochii lui era numai lumină și binecuvântare.

— Tată-moșule, da' cocorii un' se duc când se duc?

— În țara cocorilor.

— În țara cocorilor?

— Da.

— Dar rândunelile un' se duc când se duc?

— În țara rândunelilor.

— În țara rândunelilor?

— Da.

— Tată-moșule, aș vrea să-mi crească și mie aripi și să zbor sus de tot, până în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba.

— Dacă ți-o crește ție aripi, zise fata, mie să-mi prinzi o presură și un sticlete.

— Da... hâ... hâ... poi ce fel... și mie?

Fata se întristă.

Bătrânul o mângâie și zise băiatului:

— Bine, să prinzi și pentru tine, să prinzi și

pentru ea.

— Ție două și mie două... nu e-așa, tată-moșule?

— Firește, ție două, lui două și mie una.

— Vrei și tu, tată-moșule? întrebă băiatul cu mândrie.

— Cum de nu?! Mie un scatiu.

Ce fericiți sunt!

Băiatul încălecă pe un genuchi și fata pe altul. Bunicul îi joacă. Copiii bat în palme. Bunicul le cântă „Măi cazace, căzăcele, ce cați noaptea prin argele”...

O femeie uscățivă intră pe poartă cu două doniți de apă. Copiii tăcură din râs și bunicul din cântec.

E muma lor și fata lui.

Cum îl văzu, începu:

— I... tată, și d-ta... iar îi răzgâi... o să ți să suie în cap...

Bunicul ridică mâna în sus, aducând degetele ca un preot care binecuvintează, și zise prelung:

— Lăsați pe copii să vie la mine!

— Biiine, tată, biiine... dar știi... o, bată-i focul de copii!...

Femeia intră în casă.

— Să-i bată norocul și sănătatea, șopti moșul

ca și cum ar fi mustrat pe cineva, și sărută în creștetul capului și pe unul, și pe altul.

Și iar începu râsul, și jocul, și cântecul.

Se osteni bunicul. Stătu din joc. Copiii începură să-l mângâie.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpâni pe obrajii bunicului.

— Partea asta este a mea.

— Și partea asta, a mea!

— Mustața asta este a mea.

— Și asta, a mea!

La barbă se-ncurcară. Bunicul îi împăcă, zicându-le:

— Pe din două.

Și copiii o și dăspicară, cam repede, că bătrânul strânse din ochi.

— Jumătate mie.

— Și jumătate mie.

Și după ce o împărțiră frățește, începu lauda.

Băiatul:

— Mustața mea e mai lungă.

Fata:

— Ba a mea e mai lungă!

Și băiatul întinse d-o mustață și fata de alta, ba a lui, ba a ei să fie mai lungă.

Pe bunic îl trecură lacrâmile, dar tăcu și-i

împăcă zicându-le:

— Amândouă sunt dopotrivă.

— Ș-a mea, ș-a ei!

— Ș-a mea, ș-a lui!

La obraji cearta se aprinse mai tare.

— Partea mea e mai frumoasă.

— Ba a mea, că e mai albă!

Bunicul zâmbi.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochi mai verde!

— Ba a mea, că are un ochi și mai verde!

Bunicul abia se ținea de râs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Și băiatul, înfuriindu-se, trase o palmă în partea fetei.

Fata țipă, sări de pe genuchiul bătrânului, se repezi și trase o palmă în partea băiatului.

Băiatul, cu lacrâmile în ochi, sărută partea lui, și fata, suspinând pe a ei.

Mama lor ieși pe ușe și întrebă restit:

— Ce e asta, vermi neadormiți!

Obrajii bunicului erau roșii și calzi. Și surâzând fericit, răspunse fie-sei:

— Lăsați pe copii să vie la mine!

Bunica

O văz, ca prin vis.

O văz limpede, așa cum era. Naltă, uscățivă, cu părul alb și creț, cu ochii căprui, cu gura strânsă și cu buza de sus crestată în dinți de pieptene, de la nas în jos.

Cum dăschidea poarta, îi săream înainte.

Ea băga binișor mâna în sân și-mi zicea:

– Ghici...

– Alune!

– Nu.

– Stafide!

– Nu.

– Năut!

– Nu.

– Turtă-dulce!

– Nu.

Până nu ghiceam, nu scotea mâna din sân.

Și totdauna sânul ei era plin.

Îi sărutam mâna.

Ea-mi da părul în sus și mă săruta pe frunte.

Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și începea să tragă și să răsucească un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul îmi sfârâia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.

– Ei, ce mai vrei? îmi zicea bunica.

Surâsul ei mă gâdila în creștetul capului.

– Să spui...

Și niciodată nu isprăvea basmul.

Glasul ei dulce mă legăna; genile mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream ș-o întrebam câte ceva; ea începea să spuie, și eu visam înainte.

– A fost odată un împărat mare, mare...

– Cât de mare?

– Mare de tot. Și-și iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Și îi părea rău, îi părea rău că nu avea copii...

– Bunico, e rău să nu ai copii?

– Firește că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

– Bunico, dar eu n-am copii și nu-mi pare rău.

Ea lăsa fusul, râdea, îmi dăsfăcea părul cârlionțat în două și mă săruta în creștetul capului.

Câte-o frunză se dăsprindea din ramuri și cădea legănându-se. Eu mă luam cu ochii dupe ea și ziceam:

– Spune, bunico, spune.

– Și așa, îi părea grozav de rău că nu avea copii. Și... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... Într-o zi veni la el un moș bătrân, bătrân, că-și târa barba pe jos de bătrân și de cocoșat ce era. Și era mic, mic de tot...

– Cât era de mic?

– Poate să fi fost, așa, cam ca tine.

– Va să zică, nu era mic, mic de tot...

– Era mic, da' nu așa mic de tot. Și cum veni îi zise: "Măria-ta, ai doi meri în grădină, unul lângă altul, că nu știi care sunt ramurile unuia și care sunt ale altuia; și când înfloresc nu știi care sunt florile unuia și care sunt ale altuia; și ăști doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură și mere nu fac. Măria-ta, să știi că atunci când or lega rod ăști doi meri, împărăteasa o să rămâie grea și o să nască un cocon cu totul și cu totul de

aur"... Piticul se duse, și împăratul alergă în grădină, și căută, căută peste tot locul, până dete peste ăi doi meri. Merii se scuturaseră de flori, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legaseră.

– De ce nu legau rod, bunico?

– Știu eu?... Dumnezeu știe...

Era așa de cald... așa de bine în poala bunichii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... norii albi, alunecând pe cerul albastru, mă amețeau... închideam ochii.

Ea spunea, spunea înainte, mulgând repede și ușurel firul lung din caierul de in.

– Și se gândi împăratul ce să facă, ce să dreagă ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu; și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare; și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur. Și merii înfloreau în fitece săptămână, și se scuturau, și rod nu legau. Într-o zi veni la împărat o babă bătrână, bătrână și zbârcită, ca mine de zbârcită, și mică, mică, ca tine de mică...

– Ca moșu de mică?

– Da, ca moșu...

– Atunci nu era mică de tot...

– Așa mică de tot nu era. Și zise împăratului:

"Măria-ta, până n-oi mulge un ulcior de lapte de la Zâna Florilor, ce doarme dincolo de Valea Plângerii, într-o câmpie de mușețel, și n-oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, măria-ta, că îndată ce te-or simți florile, încep să se miște, să se bată, și multe se apleacă pe obrajii ei, și ea se dășteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre; și vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, dupe cum o apuca-o toanele, în buruiană pucioasă or în floare mirositoare, dar d-acolo nu se mai mișcă"...

– Dar ce, ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

– A, nu... știu unde ai rămas... la-a-a... Zâna Florilor...

Auzisem prin vis.

Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte, și fusul sfâr-sfâr pe la urechi, ca un bondar, ca acele cântece din burienile în care adormisem de atâtea ori.

– Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun...

– Cel mai bun... îngânam eu, de frică ca să nu mă fure somnul.

- ... ș-a luat o dăsagă cu merinde și a plecaaat...

- ... ș-a plecaaat...

– Și s-a dus, s-a dus, s-a dus...

- ... s-a dus, s-a dus...

– Până a dat de o pădure mare și întunecoasă...

- ... întunecoasă...

- ... de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul d-un ștejar bătrân, ș-a pus dăsagele căpătâi și a închis ochii ca să se odihnească. Și... pasămite pădurea cânta și vorbea, că era fermecată. Și... cum îi aducea șoapte de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, și dormi, și dormi...

Când m-am dășteptat, bunica isprăvise caierul.

Dar basmul?

Cu capul în poala bunichii, niciodată n-am putut asculta un basm întreg.

Avea o poală fermecată, și un glas, și un fus cari mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zâmbetul ei.

Hagi-Tudose

I

Dincolo de "Crucea de măti", de-a stânga Șoselei Vitanului, se ridică biserica "Sfânta Troița". Mândrețe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru și pe dinafară, cum rar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de asculți la troițeni, mai cu seamă la cei bătrâni, te apucă amețelile când încep ei să-și ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete la amândouă mâinile câte minuni se află în sfântul locaș. Și când se încurcă, se fac foc bătrânii troițeni;dar își si mușcă degetele la numărătoare, căci iată, cum au apucat ei să numere minunile: ridică amândouă mânele în dreptul ochilor, ți le vâră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiece laudă zice "una la mână" și moaie câte un deget în gură. La înfierbânțeală, uită că degetele sunt ale lor, și le mușcă, și vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și cearta în gâlceavă. Cum

să cază ei la învoială?... Fiecare vrea să laude și să numere numai cum vrea el, iar nu cum laudă și numără ceilalți.

De cumva nu ești din partea locului, trei-patru bătrâni - care de obicei ascultă, cu gurile căscate și cu șepcile pe ceafă, la cântecele copiilor din școala vestitului dascăl Nicuță cum te-or zări, te simt, ca niște copoi, că ești străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Își freacă mânile; tușesc; își dreg glasul; apoi, rara-rara, cu niște pași lungi și semeți, îți ies înainte, îți caută prilej de vorbă, toți cu aceleași cuvinte, cu aceeași tărăgănire de glas și cu capul dat pe spate:

Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vânturi?... Pe la noi... ai?... Și de ce?... Ce zici de biserica noastră?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ți tăiem capul...

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinții uscați și drepți - unii cu sulițe, alții cu paloșe, unii călări, alții pe jos și cu mânele așa de încrucișate pe piept, că palmele le ies afară din trup - pe loc bătrânii își ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roșie și-ți suflă cuvântul din vârful limbii:

– Ei, puișorule, mai sunt zugravi, grozavi de tot... Am văzut și noi... am prea văzut cum o dau în păgânește și-ți toarnă la sfinți cu ochi de om, cu mâni și picioare ca și ale noastre... Da' de, vezi d-ta, sfinții ăștia, așa cum i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevărat sfinți. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda...!

II

Așa m-au judecat și pe mine, și n-oi mai uita mai ales ochii mici și vărgați ai ctitorului, care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigând degetul arătător asupra sfinților și oftând parcă ar fi voit să plângă vremile apuse și credințele de odinioară.

Erau patru. Trei - cu giubele lungi, cu șepci cu cozoroace de lac, crăpate și șterse de lustru. Jupân Hagiul purta pe umeri o scurteică de elastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn și picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalți trei îmi râdeau în obraz, ca și cum mi-ar fi spus: "Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ș-a pățit și mai multe"...

– Uite, îmi zicea ctitorul mâniat, ce poftești? Nu-ți place Sfântul Gheorghe? Ce vitejește stă pe cal! Și cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide un verme, nici nu se sinchisește. Iacă și

mucenicul Mina cum își bate joc de Necuratul. Dar capul archiereului Nicolae... ce mândrețe, ce curățel și frumos bătrân! Ei, nenișorule, o să trăiți, și cu d-alde astea n-o să vă mai întâlniți! În ziua de astăzi?... vardie națională cu cozi de cocoș muiate în băcan... și barabance... și triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta... la stânga... dreeeepți!... Iar sfintele locașuri... rușine!

Ctitorul abia răsufla, roșu ca para focului. Mă hotărâsem să tac. În ușa amvonului: draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu, pe nori cenușii, rotocolit cu un curcubeu.

Ctitorul nu se mai putu stăpâni. Ridică mânele. Mânecile i s-adunară în umeri și începu, ascuțindu-și glasul:

– Nu vezi cum s-agață dimonii de talerul drepților, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cântar, căci o faptă bună ridică de la pământ doi draci și mai bine... Nu vezi că ăștia-și apasă degetul pe un șir de oameni dezbrăcați și albi ca varul, cari o porniseră spre rai - au fost buni, milostivi, și n-au râvnit la ale altuia, și n-au zavistit, și n-au furat, și n-au luat numele Domnului în deșert, și n-au avut nouă băieri la

pungă, ca în ziua de azi...

Hagiul plecă capul în jos, strângându-și poalele scurteicii.

Doi din bătrâni iar zâmbiră și iar înțeleseră cu zâmbetul lor șiret: "Bine mai vorbește ctitorul! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face puzderie!"

– Iacă, urmă ctitorul, iacă și bogații nemilostivi cum se duc în focul ghenii cu sacii în spinare, deșelați de aur și de argint!

Hagiul tuși, trase cozorocul șepcii pe ochi și întoarse spatele "judecății d-apoi".

– Strângeți-vă vouă comori în ceruri... strigă ctitorul, amenințând cu pumnul pe bogații nemilostivi, cari să duceau liniștiți în iad... strângeți-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiii prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerurilor!

Ctitorul rămăsese cu pumnul încleștat asupra zidului; ceilalți doi își descoperiră capul, își făcură cruce, îngânând: "Doamne, Doamne, mare și milostiv ești, Doamne!"

Jupân Hagiul o șterse binișor-binișor și se făcu nevăzut.

– Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală, - începu iar ctitorul - nu dă un sfanț la cutia

bisericii (ctitorul ținea mult la cutia bisericii), și acasă - nomol de galbeni bătuți și ferecați! Îngroapă mereu cazanele, și n-are decât o nepoată, pripășită pe lângă dânsul de când a plecat la agialâc, ca să-i păzească coștoroaba. Și nu mărită fată mare, nu sleiește un puț, nu dăruiește un crâmpei de salbă iconostasului unde se miruiește, caiafa de el!

Și vorba se încinse ca focul.

– Să dea Hagiu?... Hagiu să dea?...

– Dar nu l-ați văzut cum mișună prin cârciumi și băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binișor o măslină, o aduce la gură ș-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... "E, cum dai măslinele, dragă cutare?..." "Atât"... "Scump, scump de tot la așa vremuri. Vremuri grele!" Și pleacă... Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vânt. Pleasc, pleasc... "Cum petreceți icrele?"... "Atât"... "Scump, scump. Vremuri grele!" Și pleacă... Se duce la pastramagiul din colț. "Ia să vedem, vericule, cum ți-e marfa, că nu mai dau pe la cutare"... Ia o feliuță, îi face de petrecanie. "Cum o dați?" "Pe parale și atât." "Aș, v-ați scumpit de tot! S-au dus vremurile alea... Vremuri grele!" Și pleacă. Îi e sete. Intră într-o

bragagirie. "Ei... să gust... ce băsibuzuc aveți?" Suge un fund de tinichea, ghiorț, ghiorț, ghiorț. "Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea? Cin' s-o plătească? Vremuri"... Și pleacă. Așa mănâncă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrânii - hi-hi, ho-ho, hi-hi - râd cu lacrămi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai șiret la cuvânt și mai subțire la coada ochilor, răsucindu-și stropii de mustăți, întorși ca niște colți albi împotriva nasului.

– Carâmbii cizmelor?... De când era flăcău...

– I se scâlcie tocurile?... Le bate singur câteva flecuri...

– Pe mine, de câte ori mă vede: "Dă-mi o pustie de țigare, că-mi uitai păpușa acasă".

– Aș! ce-a uitat acasă?... Bea peliniță. O adună vara, o usucă, o freacă în mâni ș-o așează în lacră. Bea toată iarna și tușește să-și dea sufletul.

– Da' v-ați uitat pe sub scurteica Hagiului? zise ctitorul, râzând și ciupindu-și mustățile. Nu?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă... mai mulți inși și câteva cocoane. Hagiul se uitase într-un jeț... Pândea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfirică de

paispre'ce și-i zise: "Jupân Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut la miruială". Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfirică. O țintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mâna... Când se aplecă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbați și cocoane, ne bufni un râs strașnic, și râzi, și râzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor... De râsul nostru, neîndrăznind să se aplece până la firfirică, se uită lung la dânsa și, cu lacrămile în ochi, ieși din biserică, mormăind: "A mea era!... era a mea!"

Paracliserul știa de la nepoata Hagiului că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cârpească pe unde se cosesc. Scurteica fusese încă p-atât de lungă, dar o scurtase mereu din poale, ca să încăputeze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeții până la ștreșini. Apele să înghețe tun. Treaba lor! Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrile la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură. Iarna tremură, vara gâfuie.

Toată viața lui, de câte ori nepoată-sa - trăind aciolată pe lângă dânsul - îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundea:

– Îmi face rău, nepoată, s-aud guițând... Îmi face rău... c-așa sunt eu... milos...

– Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorici, bătrânul răspundea liniștit:

– Un porc... carne multă... Se strică... Două guri suntem...

Venea Paștele.

– Nene, să înroșim și noi ouă...

– Ce prostie!... Ouă roșii?... Nu e mai bine să le mânânci proaspete?... Ouă roșii, ouă stătute...

– Să roșim puțintele.

– De roșim puțintele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică... Vremuri grele!

– Da... o ciosvârtă de miel...

– Miel?... Ce fel miel?... Cum miel?... Miroase a oaie... Paștele prea e în vară...

– Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulguiește?!...

– Ei, fulguiește, fulguiește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade, se topește... Eu mor de căldură... Uf!... uf!...

– Și eu mor de frig...

– Mori de frig... crăpi!... Așa te-am pomenit... lacomă... nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrânul, de se mânie, strigă, trântește ușile, apoi se aruncă în pat și se vaietă până la miezul nopții, uitând să-i dea și de pâne.

De mic copil Hagiul fusese copil cuminte și așezat. Nu i s-auzea gurița, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița. Pe ce punea

mâna punea bine.

Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.

– De când eram d-o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpân dacă o pui doparte. Și dacă mama îmi dădea un ban de trei ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pâne, sănătate bună, aveam ce mânca. Nu te saturi cu pâne? Ce-ți trebuie simiți? Și puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi dacă pui altul, fac trei... Râdeți voi... râdeți... Da', vânturați banii în mâni și veți simți ce răcoare ține când vă e cald, și ce cald când vă e frig. E destul să te gândești ce poți face cu banii, ca să și guști bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simțit bucuria?... De ce să-l mai cumperi?... Râdeți voi, râdeți... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni întinși pe o masă?... Voi râdeți... râdeți cu hohote... Niște risipitori... În viața voastră n-o să gustați adevărata bucurie...

Într-o zi, o calfă, văzându-l cum tremură și cum i s-aprind ochii când vorbește de bani, i-a zis în glumă:

– Strângi tu, băiete, strângi, și într-o zi... fiut... fiut... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s...

Tudose, la așa nelegiuire, s-a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a adus la gură și a strigat, închizând ochii:

– Numai de veți vârî tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfârșit, Tudose muncea; strângea; nu bea; nu ochea prin mahala; mânca pâne cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpânul său.

În primii ani de tovărășie slăbise, îngălbenise, îmbătrânise la 30 de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpân îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mânca! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udând cu pelin ziua de întâi mai. Jupânul i-aduse vorba:

– Tudose, nu vrei tu să-ți găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

– Nu se poate, jupâne, nu se poate! Femeia,

copiii cer de mâncare, vesminte, învățătură... și n-am de unde... Ce bruma am sunt în negoț, și banul din negoț este al orcui ar voi să te înșele.

– Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbești într-un ceas rău.

Ceas rău? Își strânse fermeneaua la piept, apoi mormăi pe gânduri:

– Nu se poate, jupâne... copiii cer pâne, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii... plimbare... scurteică de tibet... fuste în gherghef... Nu se poate, jupâne... să mă crezi că nu!...

IV

Oh! ce fericire pe Hagiu când rămase singur stăpân în prăvălie! În prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau; capul i se încinsese; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieșea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da târcoale. Îi cerceta încăperile și zidurile cu d-amăruntul. Se ridica în vârful picioarelor ca să-și arunce privirile până peste acoperișul ei. Prăvălia?... Era copilașul rumen și frumos. El? Părintele fericit că are pe cine mângâia. Prăvălia? Femeia fermecătoare. El? El, nebunul care-i da în genuchi, cu ochii închiși și cu inima speriată.

I s-a izbândit visul, singurul vis pe lume! A rămas singur. Ale lui sunt sculurile, jurubițele și ghemurile de găietane; ale lui războaiele, rodanele și maldările de lână; numai el singur deșchide teșgheaua; numai el singur tocmește, face prețul și primește, numai în mâna lui, banii frumoși și rotunzi.

În prima seară, zăvorând ușile și obloanele, ochii îi jucară în toate părțile, mustrând pe ucenici la fitece mișcare. – Încet, încet, încetinel, că ușile nu sunt de fier!

– Ia seama, trândavule, să nu spargi geamurile, că nu sunt de fier!

– Nu trânti obloanele, ponivosule, că nu sunt de fier!

– Încet, încet cu lacătele, mototolule, că nu sunt... și dacă sunt?... au broască, au meșteșug, costă parale!

De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată, prăvălia. La urmă o privi lung, îi surâse, i se umplu ochii de lacrâmi și plecă, mormăind:

– Mititica... tristă și ea... cu obloanele în jos, cu ușa închisă... ca un om care a închis ochii!... Se crapă de ziuă?... Face ochii mari, cât geamurile ei, și parcă vorbește, momind pe trecători să intre, să-i dea o bună-ziuă și să-i târguiască câte ceva... Lingușitoarea...

Cu capul în jos, ciulind mustățile, ștergându-și sudoarea de pe frunte, iuțind și muind pașii, mestecând și tușind, se duce acasă. Vorbește. Se vede în luptă cu ceilalți: cu ucenicii, cu calfele, cu mușteriii mărunți și cu toptangiii. La unii

surâde, unora le strânge mâna, cu alții se ceartă, la urmă se împacă cu toți, îi atrage, îi momește, îi înșală.

Obosit, ajunge acasă.

La răspântia din care se desface drumul înspre Calea Vergului, se pitulește căsuța Hagiului, în mijlocul unei grădini stufoase.

Deschide ușa tinzii; o încuie grabnic; intră într-o odaie mică și întunecoasă; aprinde o lumânare de seu; se așează pe pat; își ia capul în mâni și-și razemă coatele de genuchi.

Pereții sunt cojiți și galbeni; grinzile tavanului, negre și prăfuite; icoanele, cu sfinți șterși; patul de scânduri, acoperit cu o pătură lățoasă, vărgată cu alb și vișiniu. Două perne de paie la perete și una de lână îmbrăcată într-o față soioasă. Pe jos, pardoseală de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormânt pe ai cărui ochi de geam, ca un sfert de hârtie, ț¬ar fi frică să privești, de frică să nu vezi morții odihnindu-se cu fețele în sus.

Hagiul tresări și suflă în lumânare.

– Costă parale. Mă gândesc eu și pe întuneric. Oh! Doamne, Doamne, ce bun ești, ce înțelept ești! De n-ar fi soare, câte lumânări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie!... Ce cheltuială!...

Abia se lungi în pat, și gândurile începură, întâi blânde, prietenoase, ș-apoi îndoielnice, posomorâte.

Bine că a rămas singur stăpân în prăvălie! Jupânul era bun, era cinstit, da' de... două chei la o tejghea... două mâni în parale... douăzeci de degete în firfirici... patru buzunare și două socoteli... Cine știe!... Din greșeală... bani sunt mici... ușor îți scapă printre degete... ba în buzunar... în pungă... în căptușeala hainei... Stăpânu-său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe simbriași, pe ucenici, când rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venea un cerșetor, doi, douăzeci: "Să le dăm, că avem copii". Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mângâierea și fericirea lui. Unde pui hainele pe cari i le cumpăra cu d-a sila, lumânările de Paște, discurile, miruiala, căci îl ducea de guler la biserică... dar cutia bisericii, de care îi era spaimă... Socoteală limpede: masa, creditul și numele stăpânului său produceau mai puțin ca mila stăpânului, hainele pentru masa stăpânului, evlavia stăpânului și nepriceperea stăpânului la vânzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit.

Nu poate dormi. Râde și oftează. E deștept și visează. Ce vis! De nu s-ar sfârși! Dacă aci, în zăduf și întuneric, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o răvărsare de apă, de la tălpi în sus până peste creștetul capului... Oh! ce fericit ar fi Hagiul! Înainte să-și dea sufletul, ar vedea fața și vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el și-ar înfige amândouă mânele în tăișul ei!

Picături de ploaie bat în geamurile Hagiului. Hagiul tresare. Nimeni. Se șterge pe frunte de nădușeală. Răsuflă greu, ca p-un suiș de deal c-o povară în spinare. Îi bate inima: visul unei morți fericite i s-a prefăcut într-o viață de spaimă. Picături grele izbesc în geamuri. Gândul că ar putea să-l jăfuiască cineva îl face să sară din pat. Aprinde lumânarea. E galben ca ceara. Părul, nepieptănat și lung, i-atârnă în vițioane pe ceafă și pe frunte. Se uită la icoane. Se închină. Și-aduce aminte de Dumnezeu. Firește că se gândește la el! Se gândește că suferă pe pământ din cauza leneșilor și a tâlharilor. Lui nu i-ar fura o bășică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de supat, ci l-ar fura de zece mii de ori, i-ar fura sufletul turnat în fitece galben. El niciodată n-a priceput ce este zece, o

sută, o mie. Astea sunt vorbe, sunt numere pe răboj ori pe hârtie. În zece galbeni este inima lui de zece ori; într-o sută, inima lui de o sută de ori; într-o mie, inima lui de o mie de ori. În zece mii, el nu vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fiecare cu chipul și cu viața lui. Iacă de ce se gândește la Dumnezeu.

– S-aprind candela, deși Milostivul ar trebui să vază și pe întuneric! zise Hagiul și se ridică, tremurând, în dreptul icoanelor.

Scoase binișor paharul din candelă; îl puse pe pat; stoarse și îndreptă firul de iască; turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior; măsură cu ochii roata untdelemnului...

– Un deșt de untdelemn!... un deșt!... e prea mult... risipă... se răvarsă de ziuă... Cum o să mai vază Atotțiitorul o limbuliță gălbuie când soarele o potopi lumea cu lumina lui?...

Puse paharul pe un taler de pământ și turnă apă. Untdelemnul se scurse în taler, rămâind în pahar un rotocol d-o muchie de cuțit.

Se vârî în pătură. Candela sfârâi și trosni. Hagiul, amețit, mormăi în mustăți:

– De ce-o fi trosnind? Semn rău! Am turnat dăstul untdelemn... De ce-o fi trosnind?... De nu mi-ar arde prăvălia!...

V

Așa petrecu viața Hagiul până la bătrânețe. Un șir necurmat de chinuri fericite, nebăgând nimic în el, nepunând nimic pe el. Fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind când umbra i se încurca în picioare; închizându-se ziua cu zăvorul în casă; robotind nopțile în odaie cu o lumânare de seu în mână, ca o stafie uscată.

La bătrânețe, găitănăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vându tot.

– M-am ales și eu c-o pâne, dupe o muncă câinească de la opt și până la șaizeci de ani.

Dar în acest bătrân, pentru care prietenii, copiii și nevasta erau banii agonisiți și ascunși, un singur gând, mai presus de orice, îi turbura fericirea:

– Dumnezeu vede toate... plătește toate. Vede toate!... Cum vede?... N-am furat pe nimeni... N-am luat banul nimărui!

"Vede toate, plătește toate". Icoanele și vorbele din biserică i se deșteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv dacă nu fură și nu bate pe nimeni? Dacă bogații ar da în fiece zi la săraci, săracii s-ar îmbogăți și bogații ar sărăci. În ce ar fi D-zeu mai câștigat? Trupul lui n-a vroit femeie; buzele lui n-au avut copil de sărutat; pântecele lui n-au poftit la mâncări grase, și o vecinicie toată să nu vază fața luminoasă a idolului său?

Într-o zi bătrânul, nemaiputând răbda aceste gânduri, s-a hotărât:

– Da, da, am să mă iau bine cu Dum... Să văd locurile sfinte! Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea?

Locurile sfinte... lemn sfânt... cei cari nu se duc... se poate vinde lemnul sfânt... p-acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte...

Și bătrânul s-a dus la hagialâc și s-a întors aghios - "hagiu" - sfânt, dar mai soios de cum plecase.

Și tuturor, de câte ori îl întrebau cum e p-acolo, strecura vorba de minunile lemnului sfânt. Văzuse el, cu ochii lui, leproși vindecați cu lemn sfânt. Le atingea rănile cu o bucățică mică, mititică, de lemn, și rănile se închideau, și

pelea se netezea pe unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani, fără să bage nimic în gura lui, mirosind lemn sfânt. Unui nebun i-a venit mințile la loc cum l-a atins cu lemn sfânt pe frunte.

Povestind așa minunile și închinându-se, Hagiul a vândut lemn sfânt bătrânilor, babelor și văduvelor.

De multe ori Hagiul, vesel că s-a pus bine cu Dumnezeu și fericit că și-a întors paralele cheltuite cu hagialâcul - ba a mai și câștigat -, bombănea, uitându-se în toate părțile:

– Ce negoț, ce daraveri, ce bănet s-ar face! Lemnul sfânt merge găitan! Acum patruzeci de ani o prăvălie cu lemn sfânt ar fi fost un potop de aur. Astăzi lumea începe să fie rea... credință puțină... Doamne! Doamne!

Și Hagiul își făcu cruce că lumea să ducea la peire.

Pustiile de bătrâneți sunt grele. Tusea îl apucă mai des și-l ține mai mult; sângele nu mai rabdă gerul; aducerea-aminte se împuținează. Deseori se ceartă el cu el:

– Ba sunt opt mii...

– Ba sunt zece!

– Ce fel zece?

– Atunci, dincolo, sunt opt!

– Aș! nu se poate, aseară i-am numărat.

Și auzul îl cam lasă. De vorbește mai tare, se aude, se sperie și se uită în toate părțile...

– Na, Hagiule, cap sec, strigi cât te ia gura, parcă cine știe ce-ai fi având! Iaca, n-ai, n-ai, n-ai, ești sărac lipit!

Iar în mintea lui: "Am, am ceva, dar e mai bine să zic că n-am chioară para".

VI

Până la optzeci de ani nu i s-a întâmplat nimic serios Hagiului. Nu l-a durut un dinte măcar. I-au căzut toți de bătrânețe, perzându-i pe unii în coaje, pe alții în miez de pâne.

Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheața cu frunze mari și groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjea biata fată gura, sufla din toată inima; se croia câteun rotocol, dar se prindea la loc.

– Suflă mai cu inimă, Leano, strigă Hagiul, cocoloșit într-un colț al patului.

– Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul și mi-a înghețat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurând c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim până mâne.

– Cum?... lemne acum?... pe frigul ăsta? P-așa

frig o cioaclă de lemne costă un galben... un galben!

Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric și frig. Vântul se repede pe coș, rece ca gheața, și nu găsește în vatră nici cărbuni, nici cenușe. Hagiul tremură și morfolește o bucățică de pâne. Fiori reci îi trec prin șira spinării. Nu-și mai simte picioarele din tălpi până la genuchi.

Zăpada se ridică până la geamuri. În toată mahalaua nu s-aude nici om, nici câne.

Hagiul adoarme, mâhnit că, dacă iarna va ține tot așa, n-o mai duce fără lemne. Și ce scumpe trebuie să fie lemnele. Așa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mișcă. Se învârtește. Toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare.

A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate înghețat. Abia putu să zică: "Leano, foc, că mor", și îi întinse un bănuț de aur, închizând ochii. Îi fu rușine ca să nu-l vază acel ochi de aur cu câtă ușurință îl aruncă în mânile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.

Focul pâlpâie în vatră. Mormanul de jeratic dogorește și aruncă un polei cald și rumen, pe peretele din față. Tavanul trosnește și zidurile

asudează. Leana, cu picioarele goale până la genuchi, se părpălește în gura sobei. Bătrânul a ieșit din pătură și-i e cald, și îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit. Îi cere inima o ciorbă, ca niciodată în viața lui.

– Ce pui atâtea lemne? Prea multe lemne! Leano, n-auzi? Și tot mi-e frig... Prea multe lemne!... Mi-e foame... O să dai foc casei!... Ah! pânea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai țin!

– Oi fi bolnav, răspunse Leana. Să chem pe cineva. Lângă spițărie e un doftor...

– Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Cât scrie doftorul pe hârtie nu plătești cu viața toată! Sunt sănătos, voinic, mai bine ca oricând!...

Dar, voind să umble, căzu pe pat, zicând: "Oh! da, niciodată n-am fost mai bine!"

După trei zile de friguri Hagiul se sculă din pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului, cu părul lung și ciufulit. Leana îl întrebă încetișor dacă n-ar vrea ceva.

– Aș vrea, răspunse trist Hagiul, aș vrea o ciorbă de găină... cu nițică lămâie... lămâia e scumpă... câteva boabe de sare de lămâie... Și, vezi, găina să nu fie prea mare... mică și grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ștergar. Pe ștergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluțe de grăsime. Pe buzele străchinii, o lingură de cositor. Alături clondirul, cu două degete de vin, cu dop de hârtie. Hagiul privi cu lăcomie, se șterse pe frunte și zise cu o nespusă părere de rău:

– Ce poftă de copil!...

Se văzu topind, el, cu mâna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină și sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Începu să mănânce. Plescăi; își supse gropile din obraji; se încruntă; și-acoperi ochii cu sprincenele; se resti la Leana, aruncând lingura:

– Una de lemn... asta e coclită!...

Leana, râvnind la ciorbă și înghițind în sec, ieși afară și-i aduse una de lemn.

Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos. Se scutură și scuipă de mai multe ori.

– Ia ciorba d-aci! M-am săturat... Simț pe gât o cocleală acră... sărată... un miros nesuferit... Ia-o... fugi cu ea... nu vezi?... îmi sorb viața!

Leana luă strachina și ieși.

Hagiul își trânti capul pe o pernă de paie.

Trupul lui, o flacără. Ce friguri! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Și se ducea adânc, adânc, tot mai adânc. Și pe gât gustul aurului, sângelui viu al aurului! Nefericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosise a aur!

Când Leana intră în odaie, el se ridică în coate și-i strigă:

– Stinge focul... să dai cărbunii și cenușa înapoi!... Aruncă ciorba... și să dai fulgii și bucățelele înapoi... Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți!

Și începu să plângă în hohote.

– Ucigaș!... nebun!... nelegiuit!... în veci n-o să te saturi!

Leana, înmărmurită, să uită la el. Tocmai atunci s-auzi miorlăind la ușe cotoiul, tovarășul ei de foame și de tremurat, singura ființă care o mângâie și pe care o mângâie.

Leana crăpă ușa. Hagiul se uită speriat și, văzând cotoiul strecurându-se pe ușe, se resti:

– Să-i tai coada!... Să-i tai coada!... O coadă d-un stânjen!... până să intre, se răcește odaia!... Să cheltuiesc eu pentru el?... Unde e toporul?... Am să i-o tai eu!

Se ridică în picioare. Picioarele tremurară, se

îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc; deschise ochii, mari și roșii; căscă gura și căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinându-se.

S-a înnoptat. Ea pândește la ușe. Tremură și inima i se bate. Ar vrea să intre, și spaima că e mort or nebun o îngheață. Vântul fluieră în strașina casei. Zăpada le-a troienit ușa pe dinafară. În tindă e frig și întuneric.

Pe la miezul nopții se păru că în odaia Hagiului se târăște cineva d-a busile. Ascultă. Auzi deslușit un sunet de bani.

– El e. N-a murit, șopti Leana, banii îi prelungesc viața. Săracu nenea Hagiu!

Liniștită puțin, dibui pe întuneric clanța de la odăița ei, deschise ușa binișor și se duse să se culce, tânguind încet pe nen-său Hagiu:

– Săracu, ce bogat este!

A doua zi, de dimineață, Leana, intrând în odaia Hagiului, îl găsi numai în cămașe, în cămașa sa petec de petec, trântit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire, cu ochii închiși.

Cum îl văzu, începu să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară d-a lungul, de la

picioare până la frunte. Săltă capul; deschise ochii stinși și-i îndreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanii; bolborosi câteva cuvinte nedeslușite; mușcă în vânt cu gingiile albe și izbuti să slomnească:

– Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!...

Căscă gura; limba i se mototoli în gât; capul îi căzu într-o parte; picioarele i se lungiră; mânele i se înfipseră în bani... și adormi de veci, cu ochii deschiși și țintă asupra Leanii.

Când l-au scăldat, pe genuchi, pe piept și pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus, și ochii lui spăimântați nu s-au închis.

Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, archiereu, oranist, colivă, steagul Bisericii Troița, flori, lumânări, zăbranice. Leana, privind, zicea:

– Ce frumusețe! Bine de el!

La capul lui mergea Leana; după ea, câțiva bătrâni, cu ctitorul la mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor:

– Ce bani a lăsat?

– Un milion, răspunse ctitorul!

– Cât face un milion?

– Un milion? De zece ori câte o sută de mii.

– Săracu Hagiu!

– Dacă ar vedea el cum se cheltuiește cu înmormântarea lui...

– Ar muri! răspunse unul din bătrâni.

Și oranistul, cletănându-și ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare: "Veșnica lui pomenire, veșnica lui pomenire"...

Domnul Vucea

Auzisem eu de turci, de muscali și de nemții cu coadă; ziua, la miaza-mare, îi vedeam înaintea ochilor cu paloșe late, cu sulițe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca și cum ar fi sărit o dâră de bou; îi vedeam robind roate de copii și de muieri, lăsând în urma lor jale și nori groși de pulbere.

Dar oricât m-ar fi spăimântat și fericit lumea basmelor ș-a poveștilor, când mi-aduceam aminte că de la S-tă Mărie o să trec la Școala domnească, din coloarea de negru, uitam și de turci, și de muscali, și de nemții cu coadă, și de "țara cocorilor".

Mă apropiam cu gândul, sfiicios, tremurând, d-acea vestită școală, ca de un urs împăiat, gata să fug. Mi-era frică și mi-era dragă. Și mi-era dragă fără să bănuiesc nici cum e, nici unde e.

Două lucruri aflasem: că e "domnească", iar nu cum era a noastră din curtea bisericii, și că

dascălul e "profesor", trebuind să-i zici "Domnul", iar nu cum îi ziceam noi, la al nostru, "Nea Nicuță".

De pe la Sân-Petru eu îmi luam ghiozdanul, îi treceam băierile pe dupe gât și colindam pe aceleași cărări din grădina noastră, zicând că am plecat la Școala domnească. Uneori îmi legam de mijloc, c-un crâmpei din frânghia mamei, tăiat pe furiș, și pe Grivei, și-l luam cu mine. Cânele căsca de căldură, repezea capul dupe muște, clănțănind dinții.

Eu îi vorbeam de Școala domnească:

– Hai, măi Grivei, măi, nu fi leneș. Acolo e școală, nu glumă... profesor mare și învățat, iar nu ca Nea Nicuță, care se încurcă când zice cazania... Măi Grivei, este așa de grozav profesorul că, d-ai vrea, chiar și tu ai învăța carte... Ci lasă muștele, nu fi prost... Să-i zici "Domnul" că, de nu, îți mănâncă coada... Și să nu scoți limba d-un cot, că-ți mănâncă și urechile, bunătat' de urechi, măi Grivei, măi...

Câte nu spuneam și pisicii! Parc-o simț și acum, ghemuită în sân, caldă și moale. Torcea, cu capul pe gura cămășii, cu ochii leneși și galbeni.

– He! he! Martinico... hai la Școala

domnească, că sunt profesori buni... Să nu-ți fie frică... Dacă ai învăța adunarea, își dă un șoarice... la scădere îți dă doi... la fracții te face împărăteasa șoaricilor... Dacă nu te-i sili, să știi, dragă Mărtinică, că te ia de coadă, te învârtește de trei ori și-ți crapă fierea de pământ...

Voiam să sperii pisica. Pisica, sfârr-sfâr, închidea pleoapele leneș și nepăsător, iar mie îmi treceau fiori reci d-a lungul spinării, căci eu credeam pe profesor atât de mare, că mi-l închipuiam mai mare și mai tare ca tata chiar... Doamne, dar dacă, în loc să ia pisica de coadă, m-o înhăța pe mine d-un picior?...

Se ducea chieful pe copcă, și mă întorceam acasă, înșirând pisicii vorbe de mângâiere:

– Lasă, Mărtinică, nu fi fricoasă că Domnul e bun... nu bate la palmă... nu pune în cârcă ca să tragă la spete... nici nu te-așterne cu tălpile la falangă, ca Nea Nicuță, când bea ce-a strâns cu discul.

Mai erau cinci zile până la Școala domnească. Toate lighioile din curte aflaseră că va să mă duc la o școală mare. Cânele, pisica și cei patru cai ai tatii știau pe de rost cum trebuie să fie în ochii Domnului: nici unul nu s-ar fi dus fără botini în picioare, căci desculți nu i-ar fi primit

decât Nea Nicuță, c-un sfanț pe lună.

Noaptea visam școala: un palat mare, mare și frumos, ca în basme, cu porți de fer, cu geamlâcuri, cu uși de cleștari, cu ziduri văpsite ca niște icoane, și mai împodobite decât steaua lui Nea Nicuță, încondeiată de Burghelea, zugrav vestit, căruia îi frecam văpselele între pietre numai ca să mă uit la el zile întregi cum din nimic scotea sfinți, îngeri, draci, cai și balauri.

Veni și ziua de Școală domnească.

Abia se luminase. Mă deșteptă frate-meu, care învăța la o școală și mai naltă, și citea pe cărți cu oameni cu pantalonii scurți și umflați, cu pălării mari, cu funde la ciorapi, cu săbiile mai mult scoase decât în teacă. Mi-aduc bine aminte că unul sărea de la al cincilea cat, și c-o mână își ținea pălăria. Grozav îi era de pălărie!

De la Nea Nicuță apucasem să citesc pe silabisite. Frate-meu mă învățase să citesc ca pe apă în cartea de citire. La "când cu ciuma lui Caragea, se răspândeau orășenii prin sate și sătenii prin pustii", nu m-ar fi oprit nimeni din turuială. O ziceam dintr-o răsuflare. Ba uneori uitam să întorc foile și tot nu făceam greșală. Frate-meu mă mai învățase cele patru socoteli și

fracțiile. Ce știam mai bine era tabla lui Pitagora. Mă învățase și istoria cu șase domni vestiți: Radu Negru, de care aș fi jurat că fusese român neam de arap; Mircea cel Bătrân, în capul meu, se încurca în barbă; Alexandru cel Bun, ala vodă, vezi; Ștefan cel Mare de care râdeam să mă prăpădesc, gândindu-mă că fusese așa de pitic că aprodul Purice se pusese piuă ca el, Ștefan cel Mare, să încalece calul; Mihai Viteazul mă făcea să tai cu nuiaua vârfurile de știr de urzici când îl spuneam pe dinafară; și, în sfârșit, Constantin Brâncoveanu mă făcea să plâng de câte ori îl tăiau turcii pe el și pe coconii lui.

Și spunea c-o să mă scrie d-a dreptul în clasa a treia.

Mă deșteptă.

Tresării. Îmi tâcâia inima.

Și-mi zise:

– Să nu-ți fie frică. Să spui tare și deslușit.

– Tare... da...

Și nu vedeam înaintea ochilor de frică.

– Și deslușit.

– Și deslușit...

– Să nu tremuri.

– Să nu tremur...

Și mie-mi clănțăneau dinții în gură.

Mă îmbrăcai; mă spălai cu apă rece; mă încălțai cu niște pantofi noi; mama mă pieptănă și mă sărută pe frunte, așa că o pricepui... "Să nu-ți fie frică, să nu mă dai de rușine"...

Știam eu în câte feluri săruta mama: altfel de eram bolnav, altfel când o ascultam, altfel când învățam lecția, altfel de plângeam și voia să mă împace, și cu totul altfel mă sărută când mă trimise la Școala domnească.

Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele. Inima îmi zvâcnea cum îmi zvâcnea când alții se încercau să-mi ia zmeul de coadă.

Și tocmai departe, dincolo de S-tu Ștefan, frate-meu se opri și-mi zise:

– Aici e școala.

Școala!...

Mi se opri răsuflarea. Făcui ochii mari. Nu-mi venea să crez. Aceea să fie Școala domnească? Niște case lungi, pitici și dărăpănate. Dar n-avea porți înalte de fer, căci n-avea de loc. În fața școlii, o veche pivniță, plină cu gunoi; în jurul ei, o curte mare cu bălării.

Așa case văzusem și eu.

Frate-meu mă lăsă în curte. O sumedenie de

copii țipau, se zbeguiau, săreau într-un picior la șodron, se jucau cu sâmburi de roșcovă și cu nasturi.

Poi așa școlari mai văzusem și eu!...

De nu m-ar trânti... Și iacă, frate-meu mă luă de mână și-mi zise încet:

– Să mergem în clasa a treia. Directorul mi-a dat bilet să te înscriu.

Când intrai în clasă văzui o vergea lungă, galbenă și lucioasă, rezemată de masa profesorului, a Domnului.

Domnul - un om nalt, slab, cu barba rară și înspicată.

Domnul era încruntat și galben.

Domnul striga pe băieți c-un glas ascuțit.

Băieții stau ca sfinții în bănci. Vro trei, cu urechile roșii și aprinse ca focul, în genuchi, lângă o tablă neagră; lăcrâmile le picurau în cărțile deschise și aduse la vârful nasului.

Vergea, lăcrâmi, urechi roșii, Domn uscat și nalt... Să dusese curajul!... Dârdâiam. Și frate-meu, după ce vorbi încet cu profesorul, îmi șopti:

– O să te asculte, să spui tare și deslușit.

Și plecă. Îmi venea să mă iau după dânsul. Și n-am plâns, nu de rușine, ci de frică.

Domnul se uită la mine cu niște ochi osteniți. Intrasem în pământ. Când deschise gura, mi se păru că mă și înghite.

– Ei... băiete... de câți ani ești?

– De opt... am împlinit la Sân-Petru...

Glasul îmi tremura ca și cum mi-ar fi bătut toaca pe beregată.

– Știi să citești?

– Știu...

– Scoate "Lectura".

Bag mâna în ghiozdanul făcut de mama dintr-o foaie de cuadrilat și scot Lupul și mielul. Așa ziceam noi cărții de citire, fiindcă începea cu: Lupul și mielul...

Ceru și el o carte ș-o deschise.

Mie-mi juca cartea în mâni și-mi jucă până căzu jos.

Băieții râseră.

Mă aplecai să iau cartea. Domnul strigă așa de tare "tăcere", că încremenii cum eram, adus de mijloc.

– Ia-ți cartea! Deschide-o la foaia 50 și citește!

Luai cartea. O deschisei. Eu o întorceam la foaia 50, ea se întorcea la foaia 80, la Ciuma lui Caragea. La 50 era Tentația.

– Ci zi odată, motologule!

Eu, de frică, începui:

– Tentația!...

Cartea se deschise la foaia 80; și eu, trage-i tare și deslușit:

– Când-cu-ciuma-lui-Caragea-se-răspândeau-orășenii-prin-sate-și-sătenii-prin pustii...

Școlarii pufniră în râs.

– Dăstul, văd că știi. Ce-ai învățat la aritmetică?

– Adunarea, scăderea, înmulțirea, împărțirea și fracțiile vulgare cu adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea lor.

– Cât fac 25 de măgari și cu 15 boi?

Mă gândii eu, mă răzgândii. Îmi dam cu socoteala: asta nu e adunare, că frate-meu îmi da să adun tot lucruri de un fel, și așa zicea el că este adunarea. Ei, trebuie să fie înmulțire. Dar frate-meu ar fi fost mai bun, mi-ar fi spus cât a dat pe un măgar și pe un bou, ca să pot spune cât fac toți la un loc. Dacă văzui că nu se poate altfel, mă hotărâi să răspund:

– Domnule, nu pot face socoteala pe măgari și pe boi, că tata n-are decât cai... la cai m-aș pricepe...

Eu știam că tata cumpărase un cal, pe Micul,

cu 200 de lei.

Domnul râse, școlarii pufniră, pe mine mă podidiră lăcrâmile.

– Fie și pe cai! Ei, acum să te văz!

Mă duc la tablă; iau tibișirul; îl scap de vro trei ori din mână și încep să socotesc măgarii și boii în cai, pe prețul Micului, adică pe 200 de lei. Adun 25 de măgari cu 15 boi, înmulțesc suma cu 200 de lei și mă întorc spre profesor. El se uitase în jos și nu văzuse nimic din socoteala mea.

Tușesc bine și strig:

– Opt mii , Domnule!

Râzi Domnul, și râzi, și râzi! Când se potoli, zise, privind în tavan:

– Auzi, 25 și cu 15 să facă 8 000! Monitor general, ia-l și du-l în clasa a doua!

Monitorul general mă înhață de mânecă și mă scoase pe ușe afară. Pe drum îmi spuse: "Te-a dat îndărăt".

După câteva învârtituri, deschise o ușe. Intrai în clasa a doua și dădui cu ochii de un profesor cu barba albă.

– Domnule Vucea, pe dumnealui l-a dat îndărăt domnul Petran.

– Ha, ha, tătarul, îndărăt tătarul... ha, ha,

tătarule!... bine, tătarule!...

Așa încăpui eu pe mâna Domnului Vucea.

Dupe o lună de zile înțelesesem rostul învățăturii și cunoșteam bine pe domnul Vucea.

Mulți ani l-am visat. Chiar acum îl văz înaintea ochilor.

Scund, grăsuliu, cu părul mărunt și încărunțit, cu barba ascuțită, potrivită din foarfecă, mai mult albă, și albă ca zăpada în vârful ei netezit; niște ochi verzui, mici și repezi; o față gălbuie, curată și fără pic de sânge. Iarna să cocoloșea într-o bundă cu blană lățoasă, vara însă îți rămâneau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat: haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu, călcată și lustruită, un lanț de aur, gros ca pe deget.

Și ce curat! Își ștergea ghetele cu batista, dădea necontenit bobârnace gunoaielor de pe haine, și dupe bobârnac sufla de trei ori, scurt și repede, și dupe ce sufla făcea din gâtlej: "hea, hea".

Dar când mergea, Domnul Vucea nu era de fel ca ceilalți oameni. Ne uitam la el de departe. Pășea iute, mărunt, ușor, ca un șoarice, și scuipa în urmă când trecea pe lângă murdării; dacă era noroi, călca din peatră în peatră, tot în creștetul

pietrelor, scuturând picioarele ca o pisică. La ușea cancelariii își coprindea barba în mâna dreaptă, ș-o netezea, ridicând buza de dasupra în sus, ca și cum ar fi mârâit; mustățile și le clănțănea între degete; deschidea mâna, sufla într-însa, tușea și intra pe ușă binișor, fără să i s-audă pașii.

Lecțiile mergeau strună. Nu învăța nimeni nimic.

Clasa avea șaisprezece bănci; băncile aveau șaisprezece "primi" și șaisprezece "monitori"; peste monitori erau trei "monitori generali": doi de învățătură și unul de "ordine". "Generalii" ascultau pe "monitori"; "monitorii" ascultau pe "primi"; "primii" ascultau pe școlarii fără grad. Școlarii dau "interes" primilor, primii monitorilor; monitorii ungeau pe generali; iar generalul de ordine, care nu punea note la învățătură, ci numai însemna, cu o cruce, cu două și cu trei, pe cei ce nu sta smirna, când îi venea lui poftă "să se audă musca în tavan", lua ce putea de la monitori, primi și școlari. Generalii băteau pe toți; monitorii, de la primi în jos; primii, pe școlari; școlarii să târnuiau între dânșii.

Pentru nota "rău" nu dădeai nimic; pentru

"binișor": pâne, brânză, măsline; pentru "bine" făceai bogaciul, simitul și plăcinta pe din două; pentru "prea bine", pe lângă celelalte, mai dăruiai arșice și condeie de fer noi; pentru "foarte bine", ceva gologani, mai ales din banii noi cari tocmai p-atunci ieșiseră; "eminențele", "eminența mică" (e) și "eminența mare" (E), cu ajutorul băncuțelor și a jumătăților de sfanț.

Generalii arătau monitorilor să învețe "d-aici și până aici"; monitorii, primilor; primii, școlarilor.

De obicei, Domnul Vucea, când intra în clasă, noi fiind toți cu ochii pironiți în carte, începea să cerceteze notele. Pe "binișor" îi trăgea de urechi, lui "rău" îi trăgea la palmă cu linia lată, cu nuiaua sau chiar cu linia în patru muchi când să făcea foc.

Oh! Atunci era nespus de rău! Se scărpina în barbă, repede de nu i să vedeau degetele, și poruncea fără milă:

– Dă-i zece tătarului, dă-i zece!... ha! tătarul!...zece!... cinci cum o fi și cinci pe dungă!

Generalii trăgeau strașnic. De câte ori auzeam "jart", auzeam și "aoleo"! Inima noastră, cât puricele, dodată să umfla și ni se poticnea

răsuflarea.

Mi-aduc aminte că odată am strâns ban cu ban, din ce-mi da mama, până am făcut o jumătate de sfanț. Două săptămâni nu luasem decât binișor și rău. M-a zguduit de urechi, mi-a tras la palmă, iar în ziua când era să ajung la linia în patru muchi, la "cinci cu o fi și la cinci pe dungă", am dat monitorului o jumătate de sfanț. În ziua aceea mi-a dat: foarte bine, eminențe mici și eminențe mari.

Domnul Vucea, văzând așa minune, s-a scărpinat în barbă ș-a râs, un râs necăjit.

– Ha, tătarul, vezi, tătarul, când vrea învață tătarul, dă-i trei pe dungă că poate și nu vrea!

Lunea la Domnul Vucea era de spus. Spusul era cronica mahalalelor. Vucea sta pe catedră, cu capul rezemat în mâni, coatele pe catedră. Un școlar repezea mâna în sus, cu două degete întinse.

– Ha, ce este?... S-a întâmplat ceva?

– E de spus, Domnule Vucea.

– Bine, tătarule... spune, tătarule!

Și începea.

– Un geambaș da la praștie un cal neînvățat; un copil mic, jucându-se și nebăgând de seamă, a intrat în aria calului; calul l-a călcat în

picioare și l-a făcut praf; pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit și leoarcă de sânge.

Domnul Vucea se cutremura, se îngălbenea și, încheindu-se la haină, zicea:

– Ha... tătar de copil!

Se scula altul și începea.

– Lângă noi au călcat hoții. În casă erau cinci copii. Doi dormeau cu mă-sa și trei cu tat-său... Mi-e frică să mai spui, domnule Vucea...

Vucea, tremurând, întreba:

– Pe copii i-au omorât?

– La trei le-au tăiat capul cu satârul... celorlalți le-au băgat pumnul pe beregată...

– Oh!... tătarii!... Dar pe mumă?

– Mumei nu știu ce i-au făcut... ș-au strâns-o de gât cu ștergarul...

– Vezi, tătarii!... Ce i-or fi făcut?... Ș-au omorât-o blestemații... dar pe bărbat?

– Pe el l-au jupuit de la tălpi până la creștet, apoi l-a dumicat bucățele și l-au făcut morman în mijlocul casei; în vârful mormanului i-au pus capul cu dinții rânjiți...

– Oh! Oh!... cu dinții rânjiți!... Pripășel, vin-aici, ticălosule!... Vin-aici!

Pripășel era cățelușul lui creț, de care nu se despărțea.

– Vin-aici! striga Domnul Vucea, și începea să se plimbe prin clasă.

Și al treilea se scula, că el știe una "mai frumoasă". Apoi venea al patrulea ș-al cincilea, cu scorneli cari mai de cari mai încornorate.

Suna de ieșire. Rugăciunea. Să mântuia clasa.

Dupe prânz, tot lunea, era cercetarea vestmintelor ș-a pălăriilor. Vestmintele să fi fost curate și cârpite. Pălăriile și căciulele cu băieri pe dupe gât, atârnând pe spate.

Domnul Vucea ne lua pe rând. Dupe el mergeau cei trei generali: unul cu nuiaua, altul cu linia lată și cel mai înfiorător, cu linia în patru muchi.

Până să cerceteze pe toți, până să facă morală unora și până să bată pe cei de cuviință, clopotul suna de ieșire. Cu toții săream în picioare. Un general zicea Împărate ceresc, Crezul și Lumină lină. Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu nuiaua în mână, ca să umfle pe cei ce n-ar fi stat drepți și smeriți înaintea lui Dumnezeu.

Și adeseori, când ajungeam pe la "și iarăși va să vie să judece viii și morții", s-auzea câte un: "jart, trosc, pleosc, aoleo! ha! tătarule!"

Iacă lecțiile de lunea.

Joia dupe prânz nu învățam, era odihna tradițională de la mijlocul săptămânii. Dimineața era ordinea și învățătura practică. Domnul Vucea, însoțit de generalii armați, întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte.

– Cum trebuie să vie școlarul la școală?

– Cu lecțiile învățate.

– Cum trebuie să stea școlarul în bancă?

– Drept, cu căciula pe spate și cu ochii pe carte.

– Cum trebuie să meargă școlarul pe uliță?

– Liniștit, să nu asmuță câinii, să nu înjure și să nu se bată.

– Câte nații sunt în Principatele Unite?

– Mai multe, dar cei mai mulți și mai deștepți sunt cei patru milioane și jumătate de români, căci românul păcălește pe toți ceilalți, pe turc, pe muscal, pe neamț, pe tătar, pe popă și pe țigan.

– Cum deosebește românul pe grec de român?

– Îl pune să zică: "retevei de tei, miriște de mei".

– Și cum zice grecul?

– Pițigăindu-și buzele, pelticind și stropind,

zice: "retavela tela tin de la miliste mela".

Se isprăvea și cu joia.

Puneam cărțile în ghiozdan, ne rugam pentru "minte, învățătură și sănătate, părinți și profesori" ș-o tuleam la poarcă, la arșice și la zmeu.

Sâmbăta era rânduiala de duminică. Mânele, obrajii, urechile, gâtul și părul să fi fost spălate cu săpun, iar unghiile tăiate. Începea inspecția de dimineață. La palmă îți trăgea cu linia, peste obraji lipea câteva tătarului, de urechi te încălzea, de păr te da cățeaua, la ceafă burdușea pe tătar.

Cu unghiile era învrăjbit rău.

Dacă nu erau bine tăiate, făceai mâna puică, strângând degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, judeca puica tătarului. Și era judecată grea, că țipam ca din gură de șearpe. Iar Domnul Vucea, jucând pe picioare și scărpinându-se în barbă, ca și cum ar fi cântat p-o chitară, râdea, clipea repede și zicea mereu:

– Fă puică, tătarule!... Iată cum zvâcnește tătarul!... parcă-l omori... Dă-i bine, general! Mai una... mai cinci...

Și în loc să scază, suia mereu, de ce strigai

mai tare.

Marțea, mercurea și vinerea.

Scotea pe un general la tablă ori la hartă. Monitorul general bolborosea capitalele câtorva județe, făcea pomelnicul părților de cuvânt, încurca pe tablă un caz de înmulțire, la al cărui sfârșit n-ajungea niciodată.

Domnul Vucea căsca, se freca la ochi, se scărpina în barbă, până i se ura.

– Destul, tătarule... Văz că știi... Bine, tătarule...Acum să prindem un tătar... Treci la loc. "Cuvântul de ordine."

Monitorul general striga cu glas tare:

– Ochii pe carte, gândul la lecție, liniște profundă și făr' de mișcare. Cinci dintr-o dată și oprit!

"Cinci dintr-o dată și oprit" însemna că cel ce va mișca o mână sau va întoarce capul cât de puțintel va mânca cinci nuiele la palmă și-l va închide la arest până noaptea.

Toți încremeneau cu ochii în carte.

Domnul Vucea închidea ochii. Să prefăcea că doarme (uneori dormea cumsecade). Își rezema capul în mâni, acoperindu-și fața cu degetele resfirate, ca să prindă vrun tătar.

Dupe un ceas de amorțire tâmpită, ne apuca

amețeala. Ne auzeam răsuflările.

Ideea d-a nu mișca ne obosea și capul începea să ne tremure. Locul unde fundul țestii să înjugă cu șira spinării ne durea. De era vară, năduşeala începea să ne curgă pe obraji și pe dupe urechi, în jos, d-a lungul gâtului. Cu neputință ca cei mai slabi să nu miște o mână, un picior; sau, gâdelați de șiroaiele de năduşeală, să nu vrea să se șteargă.

Dăstul!

Nelegiuirea se pedepsea.

Domnul Vucea tresărea vesel de pe catedră, se scărpina în barbă și striga mulțumit:

– Ha, tătarul! Am prins un tătar! General de ordine, cinci și oprit!

Când nu era prinsul era pârâtul de arșice.

– Ei, ce drăcos mai are arșice? întreba Domnul Vucea.

Și copiii, unii răi, alții din prostie, începeau:

– Cutare a spălat pe cutare de zece capre ș-o mială.

– Ha, tătarul!...

– Cutare are un ciorap plin de solbe.

– Ha, tătarul!...

– Cutare are cinci ichiuri plumbuite, trei din dreapta și două din stânga.

– Ha, tătarul!...

– Cutare a făcut un "pui-de-giol" de douăzeci de capre.

– Ha, tătarul!...

Și pe toți îi însemna. A doua zi trebuia să aducă ichiurile, caprele, mielele și solbele lucioase, căci altfel ar fi mâncat la palmă dimineața, dupe prânz, în toate zilele, până le aducea. Cel care n-avea atâtea arșice plângea la mă-sa și la tat-său ca să-i dea parale și să cumpere câte îi lipsea.

Dupe ce Domnul Vucea umplea cu oase toată cutia de la catedră, venea mezatul.

– Ei, acum să vedem, cum se vând "gioalele" ?

Și noi, gata:

– La S-tu Ștefan, trei capre ș-o mială la trei parale.

– La Olteni, patru capre.

– La Delea-Nouă, trei.

– La Lucaci, trei ș-o mială.

– La Troiță, ichiurile p-un firfiric.

Domnul Vucea împărțea comoara la care jinduiam cu toții. Însemna ce da fiecăruia, și în timp de trei zile trebuia să-i aducem banii. În ziua când primea paralele ne bătea fericea... nu bătea pe nimeni!

Dar când perdea pe Pripășel... ce noroc pe unii mai mari!

Câte zece se sculau să spuie că bănuiesc ei cam pe unde să fie Pripășel.

– Eu știu o cățelușe în cutare uliță...

– Și eu alta mai frumoasă, pe dincolo...

– Eu, una albă și creață, a unui doctor...

– Ha, tătarul, e crai ticălosul! Să mi-l găsiți, că mâhnesc pe cocoana... (Cocoana era femeia lui). Ce crai de tătar!... Mic ș-al dracului...

Și îndată plecau câte zece dupe Pripășel, dar numai din cei mari și cari dovedeau că au bani să cumpere salam, șuncă și cârnați, ca să poată momi pe Pripășel.

Dar și noi, cei mai mici, aveam partea noastră.

În timpul verii, pe căldură și zăpușeală, Domnul Vucea asuda mult. Și ținea la viață ca un pusnic la Dumnezeu. Ne trecea pe toți într-o odaie - clasa noastră avea două odăi despărțite la mijloc c-o ușe - se dezbrăca, scotea cămașa și trimetea pe unul mai mic să i-o usuce la soare. Trebuia să-i întindem cămașa numai pe pelin, că altfel "cinci dintr-o dată și oprit".

Într-o zi mă trimese și pe mine. Mărturisesc păcatul. Am trecut pe la putina cu apă și i-am

trântit pe cămașe două căni, pline, rase. Până la patru n-a fost cu putință să se usuce. Și m-am plimbat de la cămașe la Domnul Vucea, spunându-i întruna:

– Nu se usucă, Domnule, e asudată rău.

Domnul Vucea n-avea slugi. Afară de bucătăreasă, slugi eram noi. Pe cei săraci și neîmbrăcați nemțește ne înșirase pe lista târguielii.

Când ne-a rânduit la piață și la băcănie a strigat catalogul.

– Cutare!

– Aici!

– Ha, tătarul... nu e bun... cade cu coșnița...

Nu era bun.

Firește că nu.

Era voinic, sănătos, rumen la față, dar cu peliță subțire, mâni albe, pălărie de pai, frumos împletită și ghete lustruite.

– Cutare!

– Aici!

– Bine... Bravo tătarul, bun!... pe listă.

Bun! Slab și galben. Cizme groase și mari. Zdrențăros și cu mâni crăpate.

– Cutare!

– Aici!

– Prost!... Gură-cască... Uită-coșniță... Prost!

Așa. Prost! Cu haine fumurii de vânător, găitănate cu verde, cu pantaloni scurți și cu cizme de lac. Copil de moșier. Pe vreme rea venea cu trăsura la școală.

Și, ciudat, aceștia nu erau buni nici pentru "cinci dintr-o dată și oprit".

Cei goi, cei flămânzi, cei din marginea orașului, cei orfani, cei umiliți, cei bătuți - la coșniță.

Ne alegea doi-doi. În fiece zi câte o pereche nu venea la școală decât ca să strige: "aici - aici - de rând la piață". Și plecau acasă la Domnul Vucea, în Lucaci. Dupe ce târguiau, cocoana îi oprea toată ziua la deretecatul casei, bătutul saltelelor și măturatul curții.

Și ce lucruri bune târguia Domnul Vucea din gura pieței! Cum le mâncam cu ochii, înghițind în sec! Jimblă caldă de la "Ochi-Albi", albă, prăjită și cu coltuc revărsat. Mirosul, și făcea paralele! Dar salamul, dar costița afumată, dar halvaua, dar migdalele, dar calupurile de ciucalată, dar alunele mari și năutul prăjit, dar stafidele galbene și curmalele din cutii! Pe toate le duceam la încheietura cotului. Și cât erau de bune, că mie-mi lăsa gura apă, atât erau de

grele. Și o dată n-a zis Domnul Vucea: "Na și ție una, tătarule!"

Ce mă chinuiau, din piață până la cocoană, erau jimbla, salamul, alunele și migdalele. Eu întorceam capul de la coșniță, dar jimbla și salamul miroseau, iar alunele și migdalele sunau. Erau vii. Jimbla și salamul mă luau de nas; migdalele și alunele mă luau de urechi; toate mă întorceau spre coșnița în care purtam greutatea unei fericiri străine.

Să fi furat?

Oh! tăceți!...

Nu știți de câte ori m-a chinuit acest gând.

Și nu m-a oprit morala creștină. Eram sigur că Dumnezeu ar fi ținut cu mine. Dar de unde știam eu ce însemna băcanul într-un catastiv mic?

Și n-ați cunoscut pe cocoana. Naltă, subțire, slabă și cu niște ochi... Doamne, ce ochi! Ce ochi ascuțiți și cum îi jucau în cap! Ochii ei, de m-ar fi țintuit un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ș-ar fi trecut pe dincolo.

Cum îi aduceam coșnița, deschidea catastivul, citea în gând, mișcând buzele, apoi se uita la mine: la mâni, la gură, la sân, la buzunare. Mi se părea că mă dezbracă, că-mi scutură

albiturile, rând pe rând, una dupe alta.

Dupe cum ne deprinsese să fim - lași, mincinoși, pârâtori, leneși - ne-ar fi fost ușor să furăm, dar ochii cocoanei erau mai neîndurați ca morala creștină.

Eram sigur că ochii ei, dintr-o aruncătură, cântăreau salamul și numărau alunele și migdalele!

Ce vise măreațe îmi sfărâmase mie Școala domnească! În loc de palatele închipuite, când mă plimbam cu Grivei și cu pisica în sân, găsisem niște case mici, murdare, cu tencuiala jupuită. În loc de un profesor învățat și blând, căzusem în gheara unui bătrân copilăros și rău.

Îl uram, și ura mea, de victimă nevinovată, n-avea nici o margine.

Să fi ars casa pe el, m-aș fi tăvălit de bucurie.

Acasă nu spuneam nimic. Mila mamei ș-a tatii mi-ar fi ucis cel din urmă pic de mândrie. Ei, cari nu lăsaseră pe nici unul din frații mei să s-apuce de negustorie, sub cuvânt că până la stăpân trebuie să fie "slujbă", să afle că eu, o dată pe săptămână, slugărnicesc?

Nu mă plângeam, dar în fiece seară, când mama mă punea să-mi fac rugăciunea, eu o sfârșeam cu cuvintele: "Doamne, îndură-te și ia

pe Domnul Vucea, că nu ne învață nimic, ne bate și ne trimete cu coșnița în piață!"

Cocoana, și ea mi-era urâtă, dar mi-a făcut pe pofta inimii,

m-a răzbunat de un an întreg de chinuri în cea din urmă zi de examen.

Eu și cu un prieten eram de rând.

De dimineață ne-am dus acasă la Domnul Vucea.

Era în halat.

Îndată ce ne văzu:

– Bine, tătarilor, foarte bine, eminență mare, c-avem de lucru astăzi!

Într-un șopron, ne arată un maldăr de hamuri, verzi de mușiță și cu alămurile ruginite.

– Iacă, tătarilor, până diseară e destulă vreme să curățați, să spălați și să ungeți hamurile.

– Dar pe noi nu ne-ai ascultat la examen, Domnule, și azi să sfârșește examenul...

– Bine, tătarilor... nu face nimic... Știu eu că sunteți băieți buni...

Domnul Vucea avea o cabrioletă și două perechi de hamuri. Când venea vacanța cumpăra un cal, când începea școala îl vindea.

Amândoi, și abia duceam hamurile. Noroc că, dacă eu eram de 9 ani, prietenul meu împlinea

14.

Curtea era mare și cu iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.

Sub un nuc bătrân, o fântână.

Lângă ghizdurile ei, începurăm a freca cu moloz.

Domnul Vucea ieșise în pridvor, gata să plece la școală. Dodată, se auzi glasul înțepat al cocoanei:

– Ascultă, unde pleci?

– La școală, Bibiloi.

– Dar Pripășel? E o săptămână și nu l-ai găsit.

– Un tătar, Bibiloi, un craidon blestemat... O să-l găsim... Am trimes cincisprezece școlari...

– Și vino încoa odată!

Domnul Vucea, tremurând, intră în casă. Cearta începu de la târguielile de țară, căci a doua zi de examen trebuiau să plece.

– N-ajunge!

– Ba ajunge...

– Icrele n-ajung!

– Ba ajung...

– Castanele n-ajung!

– Ba ajung...

– Salam ai luat puțin!

– Ba e destul...

Atunci vocea cocoanei se ascuți și se ridică sus de tot:

– Ajunge? ai?... E destul? ai?... Când zic eu că n-ajunge și nu e dăstul?..

Și, dupe țipăt, se auzi "jart, jart, trosc, pleosc". Iar Domnul Vucea, după fiece trosnet, zicea repede:

– Ce faci, Bibiloi? Stai, Bibiloi! Nu da, Bibiloi! Cumpăr, Bibiloi!

Coborî treptele pridvorului cu fața roșie ca racul.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! Eu socotisem că numai el dă altora "cinci dintr-o dată și oprit". Strașnice "cinci" mâncase Domnul Vucea!

Leșinasem de râs. Prietenul meu zicea necontenit:

– Ce faci, Bibiloi?... Stai, Bibiloi!... Nu da, Bibiloi!... Cumpăr, Bibiloi!...

Abia mă potolii. Îmi ștersei ochii de lăcrâmi și întrebai pe prietenul meu:

– Cum se poate?... Cucoana să bată pe Domnul Vucea?...

El îmi răspunse cu un aer șiret:

– Îl bate. Cu a de astăzi, eu știu de patru ori. Îl bate. Ea e mai mică și el e prea mare. Ea e

tânără și el bătrân...

Nu pricepui nimic. Mai mici ce eram noi, mai tineri ce eram, și tot el ne bătea pe noi...

Și frecând curelele:

– Dumnezeu să-i dea zile multe cocoanei, că tot ea, pân-o muri, o să fie mai mică ca dânsul.

Pe seară, sfârșind frecatul și unsul hamurilor, trecusem în clasa a treia.

Când intrasem în Școala domnească eram de opt ani, știam cele patru operații și fracțiile. Acum eram de nouă ani, trecusem în clasa a treia, și nu mai știam decât adunarea și scăderea.

Dar ce-mi păsa mie!... Școală domnească...

Ș-am plecat vesel acasă.

Grivei, ca totdauna îmi ieși înainte, dădu din coadă și-mi linse mânele.

– Măi Grivei, măi, să te ferească Sfântul de Școala domnească!

A doua zi mă simții liber. Iertasem pe Domnul Vucea.